

REPRESENTATIEVE DEMOCRATIE: OP WEG NAAR HET EINDE VAN EEN MODEL?

BELGISCHE SENAAT – 22 SEPTEMBER 2015

Colloquium onder het erevoorzitterschap
van Professor Herwig Reynaert (Universiteit Gent),
Professor Min Reuchamp (UCL)
en Professor Pierre Verjans (Université de Liège)

Representatieve democratie:

op weg naar het einde van een model?

Belgische Senaat - Dinsdag 22 september 2015

*Colloquium georganiseerd door
mevrouw Christine Defraigne, voorzitter van de Senaat*

Colloquium onder het erevoorzitterschap van
Professor Herwig Reynaert (Universiteit Gent),
Professor Min Reuchamp (UCL)
en Professor Pierre Verjans (Université de Liège)

Inhoud

Inleiding	6
Voorwoord – Senaatsvoorzitster Christine Defraigne	6
Democratie als broos luxeproduct – Prof. Herwig Reynaert	11
Carte blanche voor de sprekers – Prof. Min Reuchamps	14
Diagnose	16
Diagnose van de representatieve democratie – Dr. Didier Caluwaerts	21
Is de professionalisering van de politiek een noodzakelijk kwaad in de representatieve democratie? – Dr. Jérémy Dodeigne	21
Naar het einde van het representatieve model ... ook op lokaal vlak? – Dr. Koenraad De Ceuninck	26
Remedies	31
De deliberatieve democratie – Dr. David Van Reybrouck	31
Brengt burgerparticipatie het vertrouwen terug? – Dr. Ludivine Damay	38
Is politiek een beroep? – Prof. Vincent Engel	45
Debat met parlementsleden en publiek	51
Besluit	
Prof. Pierre Verjans, Prof. Min Reuchamps en Prof. Herwig Reynaert	74

1. Inleiding

1.1. Voorwoord - Senaatsvoorzitster Christine Defraigne

Mevrouw Christine Defraigne (MR) – Dames en heren, collega's, welkom in de Senaat voor dit belangrijke colloquium over *Representatieve democratie: op weg naar het eind van een model? Diagnose en remediëring*.

Voor ik het woord geef aan onze eminente sprekers, wil ik enkele beschouwingen met u delen.

Traditioneel worden verkiezingen beschouwd als de normale manier, maar ook als de enige manier om de burgers aan het politieke leven te laten participeren. De representatieve democratie steunt vanzelfsprekend op de verkiezingsresultaten. Aan de burgers wordt gevraagd om de vier of vijf jaar hun verkozenen te kiezen en te kennen te geven wat hun prioriteiten zijn. Tussen twee verkiezingen in worden zij echter meestal genegeerd. De kaarten worden geschud en de verkozenen spelen hun troeven uit in een spel dat door de politieke partijen geleid wordt. De burgers verlaten zich volledig op de verkozenen, de politieke partijen en de belangengroepen om de keuzes te maken die de toekomst van de samenleving bepalen. Ze zitten gevangen in een passieve rol.

De verkiezingen sluiten de democratie op in een binaire logica: kiezen voor deze of gene lijst, de voorkeur geven aan deze of gene kandidaat of, voor wie ten einde raad is, zich onthouden. Het stembiljet kan nooit de complexiteit van ieders opinie weergeven.

We stellen vast dat heel wat burgers zich van de politiek afkeren of een cynische kijk op de democratische instellingen krijgen. Het verschijnsel is niet nieuw, maar vandaag verontrust het wellicht door zijn omvang en vorm. Hoewel de stemming verplicht is, dalen de opkomstcijfers bij de verkiezingen voortdurend, terwijl men overal in Europa ziet hoe populisme en demagogische ideologieën opgang maken.

Er is geen democratie zonder democraten. Er is geen democratie zonder burgers, die al dan niet georganiseerd zijn en die het democratische debat leven inblazen.

De invoering van hoorzittingen was een eerste antwoord op de crisis van de representatieve democratie. Het gaat hier ongetwijfeld om een van de belangrijkste initiatieven in de recente ontwikkeling van het parlementaire werk en om een praktijk die vandaag wijdverspreid is. Bij het onderzoek van de belangrijkste wetsontwerpen betrekken de parlementaire commissies de academische wereld en de hele verenigingswereld bij hun werkzaamheden.

Naar de samenleving luisteren is een verplichting geworden bij het maken van wetten.

De Senaat houdt al lang hoorzittingen en het meest symbolische voorbeeld is dat van het wetsvoorstel over euthanasie dat vijftien jaar geleden werd behandeld: verschillende maanden van hoorzittingen, tientallen getuigenissen, een verslag van zeshonderd bladzijden dat kan worden geraadpleegd op het internet en de volledige uitzending op een televisiekanaal.

De commissie voor de Justitie deed haar best om alle geledingen van de samenleving die met de euthanasieproblematiek te maken krijgen, het woord te geven: ziekenhuisartsen en behandelende artsen, verpleegkundigen, patiënten, verenigingen, palliatieve teams, juristen, ethici, filosofen, enz.

De ambitie was om kennis te nemen van alle gevoeligheden in de samenleving om over een zo fundamenteel ethisch probleem als euthanasie een zo breed mogelijke consensus te bereiken.

De Senaat wil traditioneel ruimte scheppen voor een vrije en ongebonden dialoog over bio-ethische thema's en wil daarbij het middenveld in de brede zin betrekken door tal van hoorzittingen te houden.

De praktijk van de hoorzittingen heeft de parlementaire debatten weliswaar verrijkt door ze open te stellen voor het maatschappelijke middenveld, maar heeft geen bevredigend antwoord geboden op de crisis van de representatieve democratie. Uiteindelijk vertegenwoordigen de drukkingsgroepen maar een segment van de samenleving. Een soms omvangrijk, vaak kansarm deel van de maatschappij komt niet aan bod in de verenigingswereld. Die stem dreigt nooit te worden gehoord. Dat is het gevaar van het corporatisme.

Vandaag is het zo dat de parlementen nieuwe participatieformules zoeken waardoor de burgers, alle burgers, zich vaker en directer kunnen uitspreken over de problemen die de toekomst van de samenleving bepalen. Participatie blijft niet langer beperkt tot het kringetje van de belangengroepen; iedereen komt aan bod. Het gaat wel degelijk om open participatie, om participatie van het publiek in de ruime zin, die mogelijk wordt gemaakt door de digitale communicatiemiddelen.

In dat verband verdienen drie recente experimenten onze aandacht.

Het eerste betreft het mechanisme van de burgerinitiatieven. Een dergelijk mechanisme bestaat tegenwoordig in dertien lidstaten van de Europese Unie en is verankerd in het Verdrag van Lissabon. Het stelt de burgers in staat om, voor zover het initiatief wordt gesteund door een voldoende aantal mensen, het wetgevingsproces op gang te trekken. Wanneer het initiatief voldoende handtekeningen krijgt, wordt het dossier aanhangig gemaakt bij het parlement. De initiatiefnemers worden door het parlement gehoord en het parlement is verplicht om een standpunt in te nemen.

Hoewel het burgerinitiatief in de praktijk zelden leidt tot de goedkeuring van een wet, is het politieke gewicht ervan niet verwaarloosbaar. Dankzij dit initiatief kan men een kwestie op de agenda van het parlement plaatsen en soms reële maatschappelijke vooruitgang boeken.

Een tweede experiment betreft de elektronische raadplegingsprocedures, ook e-participatie genoemd. Deze procedures geraken stilaan ingeburgerd en worden nu al in een tiental landen van de Europese Unie toegepast. Meestal gaat het om een voorafgaande raadpleging van het publiek, voor de wetgevende fase. De regering publiceert online de ontwerpen die ze wil goedkeuren en het publiek wordt gevraagd om op een forum opmerkingen te geven. De procedure kan tot op zekere hoogte bindend zijn. De regering is vaak verplicht op deze opmerkingen te antwoorden en ze in een verslag samen te vatten.

Tot slot hebben verschillende landen recent geëxperimenteerd met rechtstreekse deelname van het publiek aan de parlementaire debatten. In Oostenrijk en Ierland worden uitgelote burgers betrokken bij de werkzaamheden van parlementaire commissies, een idee dat de G1000 na aan het hart ligt. In Portugal kunnen de burgers via online fora reageren tijdens commissiedebatten. Dit laatste experiment verdient wellicht navolging,

want de parlementen kunnen het belang van de sociale netwerken en de groeiende impact ervan in alle openbare debatten niet langer negeren.

Vaak verkiest de burger de ogenblikkelijke inbreng, met de snelheid van de sociale netwerken, boven de soms eindeloos lijkende parlementaire debatten.

Uit deze verschillende experimenten trekken we een belangrijke les, namelijk dat de nieuwe participatievormen verwachtingen scheppen bij de bevolking. Worden ze ernstig genomen, dan zullen ze instrumenten zijn ten dienste van de democratie en bijdragen tot een hernieuwd vertrouwen van het publiek in de instellingen. Zijn ze niet meer dan gadgets, dan zullen ze bij veel burgers het wantrouwen tegenover de politiek nog versterken.

De hedendaagse opvatting van democratie is op een eeuw tijd enorm veranderd. Vooral in ons land is de wet een uiting van pluralisme, het resultaat van een evenwichtsoefening tussen verschillende belangen. De deelname van burgers aan het wetgevingsproces, via heel wat verschillende wegen, wordt meer en meer aangevoeld als een echte democratische vereiste. Een ruime strekking in het juridische gedachtegoed wil de legitimiteit van de wetten aantonen door te wijzen op de manier waarop ze tot stand komen.

Volgens Habermas wordt de legitimiteit van het wetgevende werk bepaald door de vrije en gelijke toegang van alle betrokkenen tot de bespreking ervan. De nieuwe participatievormen openen zo de deur naar een rijpere democratie waarin de burgers nagenoeg voortdurend hun mening kunnen uitdrukken, een mening die kan evolueren en in velerlei opzichten kan worden genuanceerd.

Vaak worden de partijdemocratie en de democratie van het publiek tegenover elkaar geplaatst, alsof beide vormen van democratie onverenigbaar zouden zijn ... Reeds in 2001 besloot het wetenschappelijk comité dat de werkzaamheden van de parlementaire Commissies voor de Politieke vernieuwing had begeleid, terecht dat de representatieve democratie en de participatieve democratie in elk geval bedoeld zijn om elkaar aan te vullen en dat het een enorme vergissing zou zijn om te denken dat de ontwikkeling van de participatieve democratie zou rechtvaardigen dat men zich niet langer interesseert voor de crisis die de representatieve democratie verzwakt (Stuk Senaat, 2 506/1, 16 17).

We moeten de nieuwe participatievormen niet als een bedreiging voor de werking van de democratische instellingen beschouwen. Integendeel, ze versterken de openbare legitimiteit van de keuzes van deze instellingen.

Moderator van ons debat is mevrouw Annick Capelle, die al meermaals te gast was in de Senaat. Ik geef haar graag het woord.

1.2. Democratie als broos luxeproduct - Prof. Herwig Reynaert

Herwig Reynaert is als gewoon hoogleraar verbonden aan de vakgroep politieke wetenschappen van de Universiteit Gent. Hij is voorzitter van het vakgebied lokale en regionale politiek en voorzitter van het Centrum voor Lokale politiek. Sinds 2009 is hij decaan van de Faculteit Politieke en Sociale wetenschappen.

Hij publiceerde als auteur en/of coauteur tientallen boeken, wetenschappelijke artikels en hoofdstukken in boeken. Zijn publicaties hebben vooral de lokale politiek als onderwerp. Tevens is hij organisator van zowel nationale als internationale congressen over (vergelijkende) lokale politiek. Hij doceert de vakken lokale politiek, actuele vraagstukken van de lokale politiek, interne Belgische politiek en Belgische binnenlandse politiek.

Hij maakt deel uit van diverse wetenschappelijke redactieraden.

Mevrouw Annick Capelle – Ik geef het woord aan professor Reynaert, decaan van de faculteit politieke en sociale wetenschappen en voorzitter van het Centrum voor Lokale politiek van de Universiteit Gent. Zijn vraag luidt: *Democratie is een luxeproduct: naar een dj-democratie?*

De heer Herwig Reynaert – Mevrouw de voorzitter, ik wil u in de eerste plaats bedanken voor dit schitterende initiatief. De respons is vrij groot. Het opzet is dus in ieder geval al geslaagd.

De relatie tussen burgers en politici is moeilijk. Mogen burgers de beslissingsruimte van de volksvertegenwoordiging beperken? Waarover mogen burgers iets zeggen: over een beperkt aantal of over alle onderwerpen? In hoeverre hebben burgers de kennis en de tijd om te participeren? Misschien is het leven van politici eenvoudiger zonder burgerparticipatie. Kan dat in een democratie? De lijst met vragen kan uiteraard nog veel langer. Deze en vele andere vragen zullen in de loop van de namiddag ongetwijfeld aan bod komen.

Zelf heb ik gekozen voor de ietwat eigenaardige titel: *Democratie is een luxeproduct: naar een dj-democratie?* Misschien had ik moeten zeggen: *Democratie is een broos luxeproduct.*

Ik wil beginnen met een voorbeeld, namelijk een discussie in een gemeenteraad over een actueel thema, de fusies van gemeenten. De ene

groep gemeenteraadsleden vindt dat de opheffing van een gemeente zo'n belangrijke beslissing is dat de burgers hiertoe zelf moeten kunnen beslissen. Aan de overkant van de tafel luidt het dat de gemeenteraadsleden worden betaald en dus professionals zijn. Professionals zijn deskundig, burgers zijn dat niet. En daarom, vinden zij, moet de gemeenteraad zelf een beslissing nemen.

Politici mogen niet ten koste van alles het roer in handen blijven houden. Samenwerking met de bevolking is noodzakelijk. *You'll never walk alone!* Het klinkt voetbalminnend Vlaanderen en Wallonië bekend in de oren. Dat geldt ook in de politiek. We moeten tot een samenspel komen tussen de politici, enerzijds, en de burgers, anderzijds.

Belangrijk in deze discussie is te weten wat de verwachtingen van de bevolking zijn. Hebben de beleidsverantwoordelijken daar zicht op? Bekijken de burgers vele zaken niet louter vanuit eigen perspectief, vanuit een Niveaperspectief, niet in mijn voortuin en achtertuin?

Dat moet vanmiddag zeker aan bod komen.

Het is niet de bedoeling dat de politici op de vlucht slaan voor de pirates of the Caribbean. We stellen vast dat er een dalend vertrouwen is in politici. Dat blijkt ook uit het wetenschappelijk onderzoek.

Omgekeerd hebben de politici soms ook te weinig vertrouwen in de burgers of in de kiezers en vinden ze dat ze het allemaal beter weten. Daddy knows best!

Vanmiddag proberen we een oplossing te zoeken. Moeten we het systeem van onze representatieve democratie aanpassen? Betekent dat dan minder representatieve democratie? Of opteren we voor een top-down democratie, voor de burger zonder de burger?

Zelf ben ik voorstander van een representatieve democratie, met dien verstande echter dat er tussen twee verkiezingen in participatieve elementen aan bod komen en er een vorm van directe democratie georganiseerd wordt. Ik ben dus zowel een pleitbezorger van de directe democratie als van de representatieve democratie.

Gaan we naar een dj-democratie? Een goede dj heeft zelf een visie over wat hij goede muziek vindt, maar tegelijk moet hij erin slagen voldoende

mensen op de dansvloer te krijgen. Met politici is het net zo. Ik hou van politici met een eigen visie, liefst op lange termijn, maar ook zij moeten mensen op de dansvloer krijgen: ze moeten ervoor zorgen dat er een maatschappelijk draagvlak ontstaat voor de beslissingen die ze uiteindelijk, met een input van de bevolking, zullen nemen.

Ik wil het nog even hebben over de kloof tussen burger en politiek. Vaak hoor je nog klagen over die kloof. Af en toe is er inderdaad een spanningsveld tussen de politici en de burgers. De vraag is dan natuurlijk of het gaat over een kenniskloof? Of over een vertrouwenskloof? Of stellen de burgers te hoge verwachtingen aan de politici?

Als burgers participeren, vinden ze dan dat de adviezen die ze geven, in beslissingen moeten worden omgezet? Blijven burgers in bepaalde gevallen net door die inspraak niet gefrustreerd achter?

In België, maar ook in het buitenland, stellen we ook vast dat er participatie-elites ontstaan. We moeten daar behoedzaam mee omgaan, we moeten vermijden dat altijd dezelfde mensen participeren.

Met het Centrum voor Lokale politiek hebben we onderzoek gedaan over lokale participatie. We hebben vastgesteld dat heel wat mensen aangeven dat ze niet wensen te participeren, maar dat ze vooral wensen geïnformeerd te worden. Daaruit blijkt het belang van lokale overheidscommunicatie. Met participatietrajecten alleen komen we er niet.

Ik rond af met een aantal bedenkingen die in de loop van dit debat aan bod zullen komen.

Burgers zijn niet alleen klanten. Burgers hebben ook een taak. Participatie is nodig, maar burgers moeten ook begrijpen dat de democratie in bepaalde gevallen tijd nodig heeft. Soms neemt de democratie volgens mij te veel tijd. Sommige aanwezigen delen ongetwijfeld deze analyse. Een dj-democratie die zich beperkt tot U vraagt, wij draaien, is echter een systeem waarvoor ik in ieder geval niet pleit.

Burgers moeten weten waarmee de politici bezig zijn; ze moeten geïnformeerd worden. Soms schort er niet alleen een en ander op het vlak van participatie, maar ook op het vlak van informatie.

1.3. Carte blanche voor de sprekers – Prof. Min Reuchamps

*Min Reuchamps is hoogleraar politieke wetenschappen aan de Université catholique de Louvain. Hij heeft zijn diploma's behaald aan de Université de Liège en de Boston University. Zijn cursussen en zijn onderzoek gaan over het federalisme en het bestuur op verschillende niveaus, de democratie in haar verschillende facetten en de participatieve en deliberatieve methodes. Hij heeft een tiental werken over deze onderwerpen geschreven en publiceert in verschillende internationale wetenschappelijke tijdschriften. Onlangs heeft hij met Kris Deschouwer een speciaal nummer gepubliceerd met als titel 'The Future of Belgian Federalism' (in *Regional and Federal Studies*, 2013), alsook het boek *Minority Nations in Multinational Federations; A Comparative Study of Quebec and Wallonia* (Routledge, 2015). Zijn volgende boek, met Jane Suiter, heet *Constitutional deliberative democracy in Europe* (ECPR Press, 2016). Momenteel is hij voorzitter van de Association belge francophone de science politique (ABSP).*

Mevrouw Annick Capelle – Voor hij het woord neemt, vermeld ik nog even dat professor Reuchamps hoogleraar politieke wetenschappen is aan de Université catholique de Louvain en gespecialiseerd is in de problematiek van democratie. Hij is eveneens onderzoekscoördinator van het burgerplatform G1000.

De heer Min Reuchamps – Om de thema's die door Herwig Reynaert werden aangekaart, en ongetwijfeld talrijke andere, te bespreken, hebben wij een panel van sprekers samengesteld, afkomstig uit de academische wereld, uit de civiele maatschappij en uit de politiek, met de hulp van de diensten van het Voorzitterschap van de Senaat. Dit panel is uiteraard slechts het topje van de ijsberg van de democratie. Niettemin hebben wij alles in het werk gesteld om een zo groot mogelijke diversiteit te waarborgen. Deze verscheidenheid kan worden beoordeeld door middel van wat kan worden omschreven als een vertegenwoordiging als weerspiegeling van de samenleving, een descriptieve vertegenwoordiging. Op dit vlak moeten we toegeven dat er nog steeds inspanningen nodig zijn.

Overigens wilden we bovenal beschikken over een vertegenwoordiging waarbij alle discours betrokken zijn, een substantiële vertegenwoordiging. Anders gesteld hebben de personen die het woord zullen voeren, niet dezelfde zienswijzen. Om deze vertegenwoordiging te vervolledigen, rekenen we op de onderscheiden deelnemers om het debat te verrijken.

De verschillende sprekers hebben carte blanche gekregen. Vanaf nu is de verantwoordelijkheid ons bijgevolg ontnomen, zelfs indien we hopen dat we zullen debatteren over de representatieve democratie, haar actoren, haar instellingen, over de directe, de participatieve of de deliberatieve democratie, of over een Senaat door het lot aangeduid. Wij geven hen het woord.

2. Diagnose

2.1. Diagnose van de representatieve democratie – Dr. Didier Caluwaerts

Didier Caluwaerts doet postdoctoraal onderzoek voor het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek aan de Vrije Universiteit Brussel. Zijn doctoraatsthesis ging over de deliberatieve democratie in verdeelde samenlevingen (Confrontation and Communication. Experiments on Deliberative Democracy in Divided Belgium). Hij kreeg voor zijn werk in 2012 de Jean Blondel PhD Award van het European Consortium for Political Research en werd genomineerd voor de Jaarprijs van de Nederlandse en Vlaamse verenigingen voor politieke wetenschappen. Ook ontving hij in 2010 de ECPR Dirk Berg-Schlosser Award. Hij is mede-organisator van de burgertop G-1000. Zijn onderzoek spitst zich toe op de deliberatieve en participatieve democratie.

Mevrouw Annick Capelle – We vatten het eerste onderdeel, Diagnose, aan, waarin we schetsen hoe de representatieve democratie nu functioneert.

Om te beginnen horen wij de beschouwingen van professor Didier Caluwaerts van de Vrije Universiteit Brussel. Deliberatieve democratie is een van zijn onderzoeksdomeinen. Hij is ook medeorganisator van de G1000.

De heer Didier Caluwaerts – Er werd me gevraagd een korte diagnose te schetsen van de staat van de representatieve democratie. Zoals het een dokter betaamt, kan men pas een diagnose stellen als men zicht heeft op de symptomen, met andere woorden op wat er goed is en wat er fout loopt. Daarom heb ik mijn gedachten de vrije loop gelaten en heb ik een niet-exhaustieve lijst opgesteld van de historische problemen waarmee de democratie, en vooral de representatieve democratie, te kampen heeft, en van de toekomstige uitdagingen. Ik wil ook enkele hoopvolle complementen voor de representatieve democratie schetsen.

Ik begin met de historische problemen. Sinds het begin van de jaren 1990 spreekt men over de kloof tussen de burger en de politiek en over de crisis van de democratie. Niemand weet precies wat de oorzaken zijn van die crisis, wat er de symptomen van zijn, wat er exact mee bedoeld wordt en wat de grote uitdagingen en de grote veranderingen in onze democratie zijn. Daarom heb ik een aantal symptomen opgesomd.

Een eerste symptoom is het dalende partijlidmaatschap. Volksvertegenwoordigers maken altijd deel uit van een politieke partij. De partijen vormen altijd de sokkel van een representatieve democratie. Lange tijd werden de kwaliteit en de legitimiteit van een representatieve democratie gelijkgesteld met de grootte van die partijen. Hoe groter een partij was, hoe meer macht ze had, hoe meer ze op het beleidsproces kon wegen, hoe meer claims ze kon leggen op de legitieme vertegenwoordiging.

Sinds de jaren 1980 loopt het partijlidmaatschap sterk terug. Gemiddeld gezien hebben partijen maar de helft van het aantal leden dat ze in de jaren 1980 hadden. De partijen krimpen en verliezen daardoor aan legitimiteit. Dat is een eerste indicatie van het feit dat de manier waarop politiek wordt georganiseerd in een representatieve democratie eigenlijk aan kwaliteit, invloed en legitimiteit inboet.

Een tweede symptoom is de opkomst bij verkiezingen. In België is dat minder een probleem omdat er opkomstplicht geldt. De opkomst valt iets terug sinds het begin van de jaren 1990, maar ze is niet fundamenteel gewijzigd. Ze blijft op een zeer hoog niveau: meer dan negentig procent van de stemgerechtigde Belgen neemt nog altijd deel aan verkiezingen. België is op dat vlak eerder de uitzondering dan de regel. In alle ons omringende landen loopt de opkomst bij verkiezingen heel sterk terug. Dat is een symptoom voor desinteresse. Mensen zijn niet genoeg geïnteresseerd meer om te komen opdagen; ze zien het nut er niet meer van in om te stemmen. Vandaar dat de opkomst bij verkiezingen overal in West-Europa en in de Verenigde Staten in vrije val is. De opkomst bij de Europese verkiezingen is sinds 1979 met ongeveer twintig procent teruggelopen. De desinteresse neemt dus toe. Mensen denken dat hun stem toch niet zoveel uitmaakt en dat ze hun protest op een andere manier moeten uiten, niet langer door te stemmen op een partij, maar door gewoon niet meer op te dagen.

Een ander symptoom is de opkomst van antisysteempartijen. Het debat over de crisis van de democratie in België, over de kloof tussen burger en politiek, dateert van de eerste zwarte zondag in 1991, toen het Vlaams Blok plots heel groot werd. De opkomst van het Vlaams Blok als antisysteempartij was geen geïsoleerd fenomeen. Overal in Europa ontstonden antisysteempartijen, partijen die ingaan tegen of bedenkingen hebben bij

de representatieve democratie of zelfs de democratie als geheel. Mensen stemmen voor partijen die tegen een bepaald systeem zijn. Hier gaat het signaal van uit dat het systeem in crisis is. Het is een symptoom van een diepe crisis.

Een ander symptoom is het dalende vertrouwen in de politiek. In het algemeen wordt aangenomen dat het vertrouwen van de burgers in de politiek, hun geloof in verkiezingen en in de kracht van hun eigen stem, afnemen. De cijfers wijzen inderdaad op een sterke daling in de jaren 1990. Sinds de jaren 2000 hebben het geloof en het vertrouwen zich grotendeels hersteld. In België bleef het politieke vertrouwen doorheen de jaren relatief stabiel. De landen waar het vertrouwen sinds 2008 gedaald is, zijn hoofdzakelijk schuldenlanden, landen die ingevolge de financiële en de economische crisis zware schulden zijn aangegaan.

Het laatste symptoom, dat van de ongelijkheid, is ingebakken in de representatieve democratie zelf. Een representatieve democratie moet de diversiteit in de samenleving afspiegelen, maar dat is momenteel niet het geval. We merken wel een inhaalbeweging van vrouwen, holebi's, migranten en lager opgeleiden blijven systematisch onzichtbaar in het beleidsproces. 3% van alle parlementsleden in België is laag opgeleid, terwijl dat segment van de bevolking veel omvangrijker is. Anders gezegd, er is geen representatie van de diversiteit in een representatieve instelling.

Sinds 2008 komt een nieuwe ongelijkheidskloof op de voorgrond; vanaf dan komen sociale klassen en sociale klassenongelijkheid alsmaar meer op de agenda ingevolge de financiële crisis en het debat over de 1% versus de 99%. Er is al heel wat onderzoek gedaan over de invloed van een bepaalde rijke klasse – de 1% – op de politiek.

Moeten we aan de hand van deze symptomen concluderen dat de democratie in recessie verkeert? Moeten we hieruit opmaken dat er een groeiende teleurstelling bestaat over de manier waarop de democratie functioneert?

Dat heeft u mij niet horen zeggen. Ik heb erop gewezen dat er een groeiende teleurstelling is over de manier waarop de democratie momenteel wordt georganiseerd. De huidige politieke instellingen voldoen niet meer aan de verwachtingen van burgers, maar uit wetenschappelijk onderzoek

blijkt wel dat de steun voor de democratie als gedachte, in welke vorm dan ook, zeer groot blijft.

Er zijn drie grote uitdagingen.

De eerste is het schaalprobleem. De representatieve democratie is eigenlijk fundamenteel ingebed in het idee van de natiestaat. Veel problemen die op de samenleving afkomen, zijn echter grensoverschrijdend; ze overschrijden de grenzen van de natiestaat.

Ik denk aan migratie, schulden crisis, vergrijzing, terrorisme, klimaatverandering, allemaal problemen die een supranationale of allesomvattende aanpak vragen. Als we echter uit het hele debat over het democratische deficit van de Europese Unie één ding hebben geleerd, dan is het wel dat representatieve democratie op een hoger niveau dan het nationale eigenlijk zeer moeilijk werkt. Dat schaalprobleem zal er in de toekomst voor zorgen dat de representatieve democratie meer en meer onder druk komt.

Daarnaast is er het tijdsprobleem. Veel van de problemen die momenteel op ons afkomen, vereisen een langetermijnperspectief. We zullen de klimaatverandering pas over veertig jaar voelen, maar moeten nu al het nodige doen om over veertig jaar resultaten te bereiken. Op het ogenblik stoppen we nucleair afval gewoon onder de grond en maken er zo een probleem voor de toekomstige generaties van. Dat kortetermijnperspectief is fundamenteel ingebed in de manier waarop een representatieve democratie werkt. Politici willen verkozen en herkozen worden. Ze willen in vier jaar resultaten zien en hebben daarom niet de moed of voelen niet de incentive om na te denken in een perspectief van veertig jaar. Ze zijn bang om nu kosten te maken die pas over veertig jaar, lang nadat zij uit het parlement verdwenen zijn, resultaten zullen opleveren.

Ten slotte is er het interactiviteitsprobleem. De burger verwacht dat hij meer en meer wordt betrokken en gehoord. Dat botst fundamenteel met de manier waarop een representatieve democratie georganiseerd is. Dat is namelijk een indirect systeem waarin de burger mensen kiest om voor hem te spreken. Interactiviteit conflicteert met de passieve invulling van burgerschap in een representatieve democratie.

Tot slot ga ik nog kort in op enkele hoopvolle alternatieven voor of aanvullingen op de representatieve democratie. Ik hou het kort omdat er straks een panelgesprek is over de prognoses en remedies. Alle doembeelden

over de democratie zijn misschien wat overbodig. We moeten fundamenteel nadenken over de manier waarop we onze representatieve democratie organiseren en over mogelijke andere vormen.

Persoonlijk ben ik zeer sterk voorstander van democratische innovatie. In het buitenland, maar ook in België zien we heel veel voorbeelden van democratische innovatie die werken. Ik denk aan de G1000 in België, de lottocratie of het aanwijzen van parlementsleden door loting, waarover David Van Reybrouck ongetwijfeld zal praten. We kunnen ook bestaande instellingen hervormen. Zo kan een ombudsman worden omgevormd tot een instelling die nadenkt over de vraag hoe we toekomstige generaties in het huidige beleid kunnen inbrengen.

Mijn eindconclusie is eigenlijk dat zolang we duizend democratische bloemen laten bloeien, de democratie zichzelf wel in stand zal houden. Misschien verandert de vorm ervan, maar het idee blijft bestaan.

2.2. Is de professionalisering van de politiek een noodzakelijk kwaad in de representatieve democratie? – Dr. Jérémy Dodeigne

Jérémy Dodeigne is doctor in de politieke en sociale wetenschappen aan de Université de Liège. Zijn thesis ging over Representing a Minority Group in Multinational Federal Systems. A Comparative Study of Catalonia, Scotland and Wallonia. Zijn interesse ligt vooral bij het vergelijkende federalisme, de politieke representatie, de rekrutering van de elites, de kiessystemen, de consensusdemocratie, de deliberatieve en de participatieve democratie.

Mevrouw Annick Capelle – Onze volgende spreker is Jérémy Dodeigne. Hij is onderzoeker in de politieke en sociale wetenschappen aan de Université de Liège, gespecialiseerd in politieke vertegenwoordiging en kiessystemen. Deze namiddag zal hij ons vooral spreken over professionalisering in de politiek, met de vraag in het achterhoofd of die professionalisering een noodzakelijk kwaad is in de representatieve democratie.

De heer Jérémy Dodeigne – Ik zou de link willen leggen met de vorige tussenkomsten.

De burgers zijn de belangrijkste actoren van de representatieve democratie, maar men moet toch ook de tweede groep bestuderen, die wordt gevormd door de vertegenwoordigers, die in haar naam optreden: de representatieve democratie heeft vertegenwoordigers nodig! Vormen net deze vertegenwoordigers, en in het bijzonder hun professionalisering, een deel van het probleem?

De verschillende media wijzen dikwijls op de crisis van de vertegenwoordiging. Sommige, vaak enigszins populistische groepen, discrediteren onze vertegenwoordigers. Volgens hen zijn het *allemaal dezelfde* en ze vragen zich af welk nut het nog heeft te gaan stemmen. Of het nu regionale, federale of Europese verkiezingen betreft, hebben sommigen toch het gevoel dat steeds weer dezelfde vertegenwoordigers zich op de banken van de verschillende assemblees bevinden.

Een tweede vorm van kritiek viseert het isolement van de verkozenen, die in een ivoren toren zitten en afgesneden zijn van de dagelijkse werkelijkheid van de bevolking. Een spreker wees er daarnet op dat de

verschillende assemblees van dit land niet altijd de bevolking in al haar sociaal-demografische verscheidenheid weerspiegelen.

Wanneer men het heeft over een crisis van de vertegenwoordiging op het vlak van de professionalisering, gaat het dikwijls om een kritiek op de politieke klasse in brede zin.

Voorleer u de cijfers voor te leggen, wil ik terugkomen op het concept politieke klasse. De kritiek, hoe analytisch en nauwgezet ook, kan vervallen tot een verlangen om te discrediteren. Er bestaat geen politieke klasse zonder een professionalisering van de politiek: beide zijn met elkaar verbonden. Als men 's zondags in de televisiestudio's over de politieke toestand van gedachten wisselt, speelt men kort op de bal en vergeet men dat een breder perspectief het mogelijk maakt om de kwestie beter te analyseren.

Max Weber wees in het begin van de twintigste eeuw al op de professionalisering. Het is dus geen nieuw fenomeen. Het is verbonden met de democratisering van het politieke leven; de tijd waarin enkel aristocraten de staat bestuurden, is voorbij; andere actoren zijn er eveneens toe in staat. Aan het begin van de vorige eeuw doken er vertegenwoordigers op die niet uitsluitend voor, maar ook dankzij de politiek leefden.

Deze professionalisering en het aan de dag treden van een politieke klasse werd mogelijk gemaakt door drie factoren.

Allereerst ontstond de mogelijkheid om voltijds politicus te zijn, dankzij de inkomsten verbonden aan het mandaat. Dit is geen kritiek, wel een vaststelling: het is belangrijk om over voltijdse verkozenen te kunnen beschikken, die in staat zijn zich geheel aan de politiek te wijden en complexe problemen op te lossen.

Vervolgens is er het overleven in de politiek. Men kan carrière maken en zich daarin zelfs vervolmaken. Ongetwijfeld is een ministerpost voor vele verkozenen het summum, maar men kan ook tot andere functies in de politiek komen. De hamvraag is of dat een goede dan wel een slechte zaak is. Vormt het een bedreiging of valt het eerder als een noodzakelijk kwaad te bestempelen?

Bepaalde auteurs aarzelen niet om te gewagen van een bedreiging. Er worden drie typologieën onderscheiden. Ten eerste ligt het gevaar van

de arrogantie op de loer: de verkozene vergeet vanwaar hij gekomen is. Bepaalde politici zijn soms niet van de media weg te branden. Er worden bepaalde misbruiken vastgesteld, er is soms sprake van corruptie en machtsmisbruik gekoppeld aan het politieke mandaat.

Er bestaat eveneens een risico op apathie, het feit dat men losgekoppeld is van de dagelijkse werkelijkheid. Verkozenen zijn dan niet langer representatief voor de gehele samenleving. Ook bestaat er een risico op atrofie van het politieke leven, wat een zeer groot gevaar inhoudt, vermits het kan leiden tot een gebrek aan vernieuwing van de gevoerde politiek. Hieronder versta ik het ontbreken van het vermogen om hedendaagse problemen het hoofd te bieden. Zoals we hiervoor konden opmerken, dienen verschillende problemen zich tegelijkertijd aan op verscheidene bestuursniveaus.

Ook kan men zich afvragen – en hier speel ik de advocaat van de duivel – of er aan de professionalisering van de politiek geen voordelen verbonden kunnen zijn. Deze voordelen bestaan inderdaad. Een eerste voordeel is dat men, in de assemblees, over professionals van het besluitvormingsproces beschikt. Politiek is een complexe zaak. Zij behelst een waaier van onderdelen, besluitvormingsprocessen en actoren. Verkozenen merken vaak op dat het eerste mandaat slechts dient ter kennisname van de besluitvormingsprocessen en dat men pas van bij het tweede mandaat effectief een invloed heeft op de problemen en de agenda's.

Politieke professionals zijn ook belangrijk omdat ze als afweer kunnen fungeren. Sommige parlementsleden aarzelen niet om hun stem te verheffen en om weerstand te bieden tegen misbruiken van de administratie of van de regering.

De professionalisering is bijgevolg een complexe materie. Zij kan gezien worden als een bedreiging, maar tegelijk zijn er voordelen aan verbonden.

Ten slotte, hoe is de situatie in België op het vlak van de professionalisering? Ik zal hier een beeld van de voorbije twintig jaar schetsen. Weliswaar is dit onvolledig, want de hele periode sinds de Belgische onafhankelijkheid wordt niet behandeld. Zoals u weet, worden onze regionale vertegenwoordigers sinds 1995 rechtstreeks verkozen. Ik zal een analyse geven van de loopbanen en van de professionalisering van de verkozenen in de loop van de voorbije twintig jaar. Over de verschillende beleidsniveaus gaat het om 1 356 parlementsleden.

Een eerste vaststelling: het zijn steeds dezelfde. Inderdaad kan men sinds 1995 ongeveer 400 wisselingen tussen de verschillende gremia noteren. Bij elke verkiezing kan men zien dat een regionaal verkozen federaal wordt verkozen en dat een federaal verkozen zitting neemt in het Vlaams, Brussels of Waals parlement. Vierhonderd wisselingen lijkt bijzonder veel, maar van naderbij bekeken gaat het hier toch om een relatief beperkt fenomeen. Voor Vlaanderen en Wallonië gaat het om amper iets meer dan een kwart van de verkozenen en dus een minderheid, vermits driekwart van de verkozenen van alle bestuursniveaus zich tot slechts een enkel niveau beperken.

Niettemin mag de zaak niet worden verwaarloosd en moet er een onderscheid worden gemaakt tussen verkozenen en ministers: bij de genoemde 400 wisselingen is een overweldigende meerderheid van ministers betrokken. Het feit dat dezelfde ministers steeds op post blijven zou een gevaar kunnen betekenen voor de representatieve democratie. Al deze wisselingen op ministerieel niveau zouden tot nadenken kunnen stemmen, maar de toestand voor de verkozenen is ietwat anders.

Er werd reeds verwezen naar geïsoleerd geraakte verkozenen, opgesloten in hun eigen kringetje, die enkel nog politiek bedrijven, die niet in staat zijn terug te keren naar andere sectoren of hun expertise te laten gelden bij het opnemen van een mandaat. Een derde van de verkozenen kent een relatief lange carrière: zij zetelen meer dan twaalf jaar in een van de Belgische assemblees. Vergeleken met andere Europese landen, gaat het hier een relatief lange duur van het mandaat. Toch moet dit genuanceerd worden.

Een ander derde van de verkozenen kent een relatief korte carrière. Een legislatuur op regionaal vlak duurt vijf jaar en sinds 2014 is ook de federale legislatuur van vier naar vijf jaar opgetrokken. In feite heb ik kunnen vaststellen dat, over het geheel van de bestudeerde periode, de werkelijke duur van een legislatuur amper 42 maanden bedroeg, soms zelfs minder. Kunnen verkozenen op deze manier geïsoleerd raken? Is de professionalisering dan zo belangrijk voor deze groep van verkozenen? Hierbij kunnen vraagtekens worden geplaatst.

Als het klopt dat een deel van de verkozenen een zeer korte carrière kent, kan men stellen dat het hier gaat om amateur-wetgevers met een erg beperkte ervaring, maar tegelijk zijn het werkelijk politieke professionals aangezien de helft van hen terugkeert naar het lokale niveau.

Bij wijze van besluit en met het oog op een diagnose moet de belangrijke vraag worden gesteld of deze politieke professionals een gevaar betekenen voor de democratie. Gaat men verder met politieke professionals of eerder, zoals door sommigen wordt gesuggereerd, met mensen aangeduid door het lot, of met beide categorieën? De vraag is of men de nadruk wil leggen op de gevaren van de professionalisering dan wel op de voordelen ervan. De mogelijke oplossingen die we later zullen voorstellen, zullen zich ongetwijfeld ergens tussenin bevinden, aangezien de professionalisering van de politiek zeker niet uitsluitend voordelen en evenmin uitsluitend nadelen heeft.

2.3. Naar het einde van het representatieve model ... ook op lokaal vlak? – Dr. Koenraad De Ceuninck

Koenraad De Ceuninck (1981) is doctor in de politieke wetenschappen. Hij werkt als doctor-assistent aan het Centrum voor Lokale politiek (CLP) van de vakgroep Politieke wetenschappen aan de Universiteit Gent (België). Zijn voornaamste onderzoeksdomeinen zijn schaalbenadering en lokale politiek, gemeentelijke fusies en hervormingen op lokaal niveau. Zijn doctoraatsonderzoek was een studie naar de politieke besluitvorming tijdens de fusies van gemeenten in België in 1976.

Daarnaast is hij voorzitter van de gemeenteraad van de Oost-Vlaamse gemeente Maldegem (23.500 inwoners). Hij is ook lid van de raad van bestuur van de Vereniging van Vlaamse steden en Gemeenten (VVSG). Beide functies maken van hem een goede waarnemer van de dossiers die de lokale besturen aanbelangen, dit zowel in België als in het buitenland.

Mevrouw Annick Capelle – Tot slot van dit onderdeel horen wij de heer Koenraad De Ceuninck, vorser aan de Universiteit Gent, van wie de voornaamste onderzoeksdomeinen de lokale politiek en de gemeentelijke fusies zijn.

De heer Koenraad De Ceuninck. – Ik wil het thema dat vandaag op de agenda staat, vanuit een lokaal oogpunt bekijken. Veel problemen die vandaag worden aangekaart, zijn immers ook op lokaal niveau belangrijk. Het lokale bestuursniveau is voor de burger immers het eerste aanspreekpunt met de overheid. Elke Belgische stad of gemeente vormt op die manier een unieke kleine lokale democratie, met eigen wetmatigheden en tradities. Het woord klein moet ik wel nuanceren. Gent, Luik en Charleroi zijn steden met 200.000 inwoners; Antwerpen telt er 500.000. Het belang van die lokale besturen mag absoluut niet worden onderschat.

Gemeenten en steden zijn stuk voor stuk lokale entiteiten waarin burgers leven met verwachtingen tegenover het lokale bestuur. Lokale politici moeten er dus dagelijks proberen om alvast een deel van die verwachtingen in te lossen. In de huidige context is dat zeker geen sinecure.

Ik som enkele van de problemen of uitdagingen op waarmee lokale politici dagelijks kampen. In de eerste plaats is er de toegenomen diversiteit in onze steden. Onze lokale besturen verkleuren steeds meer. De actuele

vluchtelingenproblematiek illustreert dit. Zeker voor de steden is het een grote uitdaging om hierop een passend antwoord te formuleren.

Een tweede uitdaging is de vergrijzing van onze steden en ook van het platteland. De vergrijzing van de maatschappij in het algemeen vormt voor de lokale besturen in het bijzonder een grote uitdaging. De vergrijzing brengt immers tal van nieuwe uitdagingen met zich, zoals op het vlak van de huisvesting, de mobiliteit of de inrichting van openbare ruimten.

Ten derde is er de zeer moeilijke financiële situatie van de lokale besturen. Die zorgt er alvast voor dat heel wat steden en gemeenten niet onmiddellijk de middelen hebben om voor elk probleem een passende oplossing te bieden.

Ten slotte zijn er de talrijke bestuurlijke elementen die momenteel op tafel liggen, zoals de eventuele nieuwe fusies van gemeenten, de hervorming van de brandweerzones, de eventuele fusies van politiezones, de althans in Vlaanderen geplande integratie van de OCMW's in de gemeenten ...

Wanneer we dat alles ook in een Europese context bekijken, dan stellen we een zeer duidelijke decentraliseringstrend vast ten voordele van de lokale besturen. De jongste jaren hebben veel lokale besturen in de Europese Unie er steeds meer bevoegdheden bijgekregen. Dat heeft hun positie eigenlijk alleen versterkt; ze zijn alleen maar belangrijker geworden. Het belang van de lokale besturen mag dan ook duidelijk zijn. Ze vervullen een fundamentele rol in onze huidige maatschappij en ze hebben de afgelopen decennia aan belang gewonnen.

Ten slotte zijn de lokale besturen altijd een laboratorium voor de lokale democratie of voor eventuele politieke vernieuwingen geweest. Ik denk aan het vrouwenkiesrecht. Vrouwen kregen in 1921 kiesrecht voor de gemeenteraadsverkiezingen; voor de nationale verkiezingen moesten ze wachten tot na de Tweede Wereldoorlog.

Het is dan ook niet meer dan logisch dat lokale beleidsmensen inspanningen doen om de burger bij het beleid te betrekken, in de wetenschap dat die laatste daarvoor ook vaak vragende partij is en ook steeds meer van zijn lokaal bestuur verwacht. Zo duiken op lokaal vlak vele vormen van

politieke participatie op die door de Duitse politicoloog Norbert Kersting worden opgedeeld in invited spaces en invented spaces. Onder invited spaces plaatst hij alle initiatieven waarbij de lokale overheid zelf mensen uitnodigt om deel te nemen aan het beleid. Het kan gaan om referenda, hoorzittingen, rondetafels of beleidsfora. We kunnen echter niet ontkennen dat veel van die initiatieven ook op lokaal vlak vaak worden gedomineerd door de politieke partijen. Vandaar dat burgers zelf op zoek gaan naar alternatieven die eigenlijk verder gaan dan die traditionele vormen van participatie.

Die alternatieve vormen worden in het model van Kersting invented spaces genoemd. Het zijn vormen van participatie, of soms ook van protest, die de bestaande machtsstructuren uitdagen: demonstraties, publieke ongehoorzaamheid of diverse online activiteiten kunnen onder die noemer worden gevat.

Beide vormen van participatie komen in de lokale besturen in België voor, maar toch wijst recent onderzoek, althans in Vlaanderen, uit dat zowel lokale politici als ambtenaren een vrij enge kijk hebben op die lokale participatie. Tegelijk hebben ze vrij hoge verwachtingen ten aanzien van de burger, terwijl ze van die laatste niet altijd een hoge pet op hebben. De burger denkt immers vooral nimby en mist volgens veel politici en ook volgens ambtenaren de nodige kennis om werkelijk te kunnen participeren. Politici en ambtenaren in de Vlaamse gemeenten zien lokale participatie dan ook vooral als een manier om het draagvlak voor hun eigen beleid te vergroten, veeleer dan als een fundamenteel recht om de burger te betrekken bij het beleid.

Toch zijn er tekenen van hoop. Hetzelfde onderzoek van collega Dezeure uit 2011 merkt wel degelijk een cultuurverandering op bij heel wat lokale overheden ten voordele van werkelijke participatie. Die cultuurverandering wordt zowel vanuit de politiek als vanuit de administratie gevoed. In elk geval ligt de tijd dat een burgemeester een volledig afgewerkt plan voor de herinrichting van een buurt zonder meer voorlegt aan die buurt, stilaan wel achter ons. Een mooi voorbeeld daarvan zijn de participatory budgets. Bij een dergelijk initiatief wordt een geldsom ter beschikking gesteld van een groep burgers die vervolgens vrij is, soms in een afgebakend kader, om te beslissen waaraan dat geld zal worden besteed. Zo wordt het bijvoorbeeld aan buurtbewoners overgelaten om te beslissen hoe het stadspark er moet uitzien.

Treffend is wel dat de gemeenteraad in veel participatievormen een opvallende afwezige is en blijft. Laat dat dan de diagnose zijn die we vandaag stellen. Dat is bijzonder jammer, want gemeenteraadsleden zouden juist een sleutelrol kunnen vervullen. Ook de vergaderingen van de gemeenteraden zelf blijven vaak steriel en beleidsmatig. Dat hebben de mensen onder u die af en toe zo'n vergadering meemaken, wel al gemerkt.

In Vlaanderen is er de laatste jaren een belangrijke stap gezet om daar iets aan te doen. Zo kiest de gemeenteraad voortaan onder zijn leden zijn eigen voorzitter en is dat niet langer van rechtswege de burgemeester. Die maatregel heeft intussen in twee derden van de Vlaamse gemeenten ingang gevonden en wordt positief geëvalueerd. Het maakt een levendiger debat mogelijk in de gemeenteraad en iedereen kan zo beter focussen op zijn eigen rol. De burgemeester kan zich beter toeleggen op de verdediging van zijn beleid, terwijl de raadsleden hun controlerende rol ten opzichte van de burgemeester of van het college ter harte kunnen nemen.

Daarmee is nog niet alles opgelost. Ook op lokaal vlak blijven een aantal fundamentele problemen bestaan. Eén daarvan is zonder twijfel het statuut van de lokale mandatarissen. Of het ontbreken daaraan. In de Vlaamse context heb ik het dan specifiek over het statuut van de gemeenteraadsleden. Voor het vele werk dat van hen verwacht wordt, ontvangen ze een bescheiden presentiegeld. Dat maakt dat de meesten onder hen hun werk als gemeenteraadslid moeten combineren met een professionele bezigheid. Gemeenteraadsleden zijn dus in zekere zin vrijwilligers. Er kunnen vragen worden gesteld bij wat we van die mensen mogen verwachten, gelet op de hoeveelheid en op de complexiteit van de dossiers die in de gemeenteraad worden besproken. Wanneer moeten die mensen dat allemaal verwerken? De schaal van onze lokale besturen speelt hierbij een belangrijke rol. Zeker in de grote steden beslaat een agenda van een gemeenteraadzitting al snel meerdere bladzijden. Gaan we dan niet beter naar een meer professionele invulling van het mandaat van raadslid, eventueel gecombineerd met een afslanking van de samenstelling van onze gemeenteraden?

In die context wil ik, bij wijze van besluit, een blik werpen op de Nederlandse politieke praktijk. Zonder vooruit te lopen op het panel dat straks de remedies zal bespreken, wil ik toch twee instrumenten belichten die een meerwaarde vormen voor de werking van een gemeenteraad op lokaal niveau.

De Nederlandse gemeenteraden worden sinds een aantal jaren ondersteund door een rekenkamer en een griffie. De rekenkamer is bedoeld om de raad financiële informatie te bezorgen. De rekenkamer voert ook onderzoek uit naar de doelmatigheid en de rechtmatigheid van het beleid. De griffie biedt een sterke inhoudelijke ondersteuning aan de Nederlandse gemeenteraadsleden. Ze ondersteunt de raad trouwens niet alleen, ze voert ook bijzondere opdrachten uit in opdracht van de gemeenteraad. Dat kan gaan over de organisatie van infoavonden of de beantwoording van vragen van burgers. Het is in elk geval duidelijk dat beide instrumenten de positie van de Nederlandse gemeenteraden tegenover de burgemeester en het college op een ernstige manier hebben versterkt. Beide instrumenten zouden ongetwijfeld ook in een Belgische context een grote meerwaarde kunnen betekenen voor de lokale democratie. Ik vind alvast dat het een debat meer dan waard is.

Mevrouw Annick Capelle – Dank u wel, mijnheer De Ceuninck.

3. Remedies

3.1. De deliberatieve democratie – Dr. David Van Reybrouck

*David Van Reybrouck (Brugge, 1971) studeerde archeologie en filosofie aan de universiteiten van Leuven en Cambridge en behaalde een doctoraat in Leiden. Vorsen en denken blijven zijn kernactiviteiten. Onderzoek (via interviews, gesprekken of in archieven) voedt zijn verhalen en speelt een vitale rol in de vorm die zij aannemen. Met zijn boeken *The Plague* (2001) en *Congo* (2010) vestigde hij een uitstekende reputatie als literaire non-fictie schrijver. In 2011 lanceerde Van Reybrouck de G1000, een burgertop en -organisatie die nu fungeert als een platform voor democratische innovatie in België. In hetzelfde jaar werd hij voorzitter van PEN Vlaanderen.*

Mevrouw Annick Capelle – Wat zijn de alternatieven voor het representatieve model? Is burgerparticipatie de oplossing of een deel ervan? Welke vorm kan ze aannemen?

Dit zijn de vragen die nu aan bod zullen komen in het tweede deel van ons colloquium.

De eerste spreker is historicus, schrijver, auteur van o.a. het wereldbefaamde boek *Congo*. Maar mijnheer David Van Reybrouck is ook en vooral één van de architecten van de G1000.

De heer David Van Reybrouck – De titel van mijn lezing luidt *De Senaat en de burger*. Ik maak het bruggetje tussen de symptomen en de remedies. Ik geef eerst enkele cijfers, die enigszins aansluiten bij de uiteenzetting van professor Caluwaerts.

Ten eerste, in België was een paar jaar geleden minder dan vijf procent lid van een politieke partij. Dat is het laagste percentage ooit en een halvering ten opzichte van 1980.

Ten tweede, bij de jongste federale verkiezingen bedroeg het absentisme 15,7 procent. Het gaat om mensen die blanco of ongeldig hebben gestemd of helemaal niet zijn gaan stemmen. Dat is op 2011 na het hoogste cijfer ooit. Men zou kunnen zeggen dat die 15,7 procent en die 1,2 miljoen ingeschreven kiezers de op één na grootste partij in België vertegenwoordigt. Sinds 1981 stijgt het absentisme langzaam, maar gestaag.

Ten derde, 87 procent van de Belgische bevolking vindt dat de politieke partijen corrupt of extreem corrupt zijn. Dat geeft te denken. Dat betekent niet dat die partijen corrupt zijn, maar ze worden als corrupt gepercipieerd. De cijfers zijn afkomstig van Transparency International. Ter vergelijking: in Noorwegen, dat de beste cijfers van Europa heeft, vindt 41 procent van de bevolking dat de politieke partijen corrupt zijn, terwijl in Griekenland nagenoeg 90 procent dat vindt. Van alle politieke instellingen genieten de politieke partijen overal in het Westen het minste vertrouwen van de burgers. Het gerecht, de wetenschap, de politie, de kerken enzovoort genieten meer vertrouwen. Dat is zo in Latijns-Amerika, India en de Filipijnen, maar voornamelijk in de westerse democratieën in Australië, Europa en Noord-Amerika.

In God we trust gaat niet langer op. *In Mistrust we Trust: Can Democracy Survive When We Don't Trust Our Leaders?* luidt de titel van het recente boek van Ivan Krastev. Men omschrijft het ook als het democratische vermoedheidssyndroom, waardoor de legitimiteit en de efficiëntie afbrokkelen. Het is vandaag al gezegd: burgers wantrouwen politici, maar politici wantrouwen af en toe net zo goed burgers. *C'est une méfiance mutuelle*, een wederzijds wantrouwen.

Er zijn drie modellen volgens welke we burgers kunnen laten spreken. Er is het klassieke model van de verkiezingen, het modernere model van opiniepeilingen die, wanneer ze massaal en formeel worden georganiseerd, referenda worden en ten slotte het model van de deliberatieve democratie.

Het voordeel van verkiezingen is dat iedereen stemt, maar dat weinigen spreken. In België weet een verkozen op de zondagavond van de verkiezingen eigenlijk niet goed waarom hij of zij is verkozen. Omwille van zijn of haar programma? Omwille van een bepaald aspect uit dat programma? Omwille van zijn of haar laatste televisieoptreden? Omwille van zijn of haar charisma? De verkozen weet niet goed wat het signaal van de burger betekent.

Ook bij opiniepeilingen en referenda zijn er problemen. Het voordeel van opiniepeilingen is dat de focus inhoudelijker is. De politicus weet beter in welke richting een inhoudelijk besluit moet gaan, maar hij weet niet goed hoeveel burgers het dossier werkelijk kennen. Er is wel een campagne geweest en in de kranten en op de televisie werd erover gepraat, maar de politicus weet niet goed in hoeverre de burgers geïnformeerd

hebben besloten. Ik citeer James Fishkin: In a poll we ask people what they think when they don't think. It would be more interesting to ask what they think after they had a chance to think. Fishkin, Amerikaans hoogleraar en politicoloog, was professor in Austin in Texas en is nu hoogleraar in Stanford in Californië. Hij leidt daar het Centre for Deliberative Democracy, het belangrijkste centrum voor deliberatieve democratie ter wereld. Hij is auteur van talrijke boeken, waarvan het meest recente *When the People Speak*. Hij is met deliberatieve democratie aan de slag gegaan in 21 landen.

Dat brengt ons tot het derde model, de deliberatieve democratie. Die houdt in dat men werkt met een random sample, een toevalsteekproef of een loting van de totale bevolking, zoals bij een opiniepeiling. Maar er is meer en dat is nieuw: niet alleen worden mensen tussen vijf en zeven uur 's avonds gebeld om te vragen wat ze, bijvoorbeeld, van migranten vinden, maar ze worden ook samengebracht om met elkaar en met experts te praten en om na te gaan hoe dat hun oordeel kan beïnvloeden.

Hoe verloopt zo'n deliberatieve democratie? Om te beginnen doet men dus bij de mensen thuis een eerste enquête, zoals bij een klassieke opiniepeiling. Vervolgens zorgt men ervoor dat de deelnemers informatie krijgen in de vorm van achtergrondlectuur of eventueel van voorlichtingssessies. Daarna komt de deliberatie zelf. De burgers worden aan rondetafels gezet om een groepsdiscussie mee te maken. Ze mogen dan hun vragen voorleggen aan experts. Die experts spelen een belangrijke rol; ze krijgen de kans te spreken, maar ze krijgen niet het laatste woord. Vervolgens gaat de groep opnieuw praten over wat de experts hebben gezegd. Op het einde van de dag wordt er opnieuw een opiniepeiling afgenomen. De eerste opiniepeiling wordt dus afgenomen bij een niet-geïnformeerd publiek, de laatste, de *exit survey*, bij een geïnformeerde burger.

Het klassieke voorbeeld komt uit Texas, waar James Fishkin aan de slag ging met de vraag Bent u bereid meer te betalen voor duurzame energie? In een eerste opiniepeiling, op basis van een random sample, zegde een kleine helft van de deelnemers bereid te zijn iets meer te betalen. Na informatie en deliberatie steeg dat cijfer naar 84%. De geïnformeerde burger denkt dus anders dan de niet-geïnformeerde burger. De burger wordt minder een shopper, minder een kiezer, maar meer een burger.

Het resultaat is dat in Amerika, dat niet bepaald bekend staat om zijn duurzame energie, er in Texas, de oliestaat bij uitstek, sinds 2007 het grootste aantal windmolens van heel Amerika staan. Met politici alleen was dat niet gelukt. Met burgers alleen al evenmin. Maar precies omdat geïnformeerde burgers een geïnformeerd oordeel hebben kunnen geven, kon de energievoorziening in Texas worden aangepast.

Ik geef een ander voorbeeld. In Canada werd de burgers gevraagd mee na te denken over een nieuwe kieswet. De Citizen's Assembly on Electoral Reform werd tweemaal gehouden: in British Columbia en in Ontario. Ook hier werd gebruikt gemaakt van een random sample: 160 personen in British Columbia en 104 in Ontario. Politici konden niet deelnemen, omdat ze te veel in eigen vel zouden moeten snijden. De materie werd integraal aan gelote burgers overgelaten. Ook hier werd het patroon van informatie, deliberatie en conclusies gevolgd. Het resultaat was volgens alle academische experts een afgewogen oordeel, maar het werd verwaarloosd door politieke partijen en de media en uiteindelijk werden referenda georganiseerd. Daarin werden de voorstellen telkens afgeschoten. Geïnformeerde burgers hadden dus hun mening geformuleerd, maar het finale oordeel werd overgelaten aan niet-geïnformeerde burgers. Voor hen was het lastig een oordeel te vormen, zeker omdat de media en de politieke partijen er alles aan deden om er niet over te praten. Het Canadese voorbeeld is dus maar een half geslaagd voorbeeld.

Het strafste voorbeeld van de voorbije jaren vinden we in Ierland. De Convention on the Constitution heeft ervoor gezorgd dat Ierland wellicht de meest innovatieve democratie in Europa is. De voorbije jaren vroeg men 99 mensen om acht artikelen van de Ierse Grondwet te herbekijken: 33 verkozen politici, waaronder Gerry Adams, en 66 gelote burgers. Het is dus een dubbel systeem met gelote burgers en verkozenen. Die 99 mensen kwamen gedurende veertien maanden veelvuldig bij elkaar, maar kregen ook input van buitenaf. Het meest controversiële artikel had betrekking op het huwelijk. De vraag was of de Grondwet moest worden aangepast om het homohuwelijk mogelijk te maken. Er kwam enorm veel input van de samenleving: van de katholieke kerk, maar eveneens van holebi-organisaties. The Convention on the Constitution heeft met 80% van de stemmen een aanpassing van de Grondwet aanbevolen. Het Parlement heeft daarover een referendum georganiseerd. 62% van de Ieren koos ervoor de Ierse Grondwet aan te passen, om het homohuwelijk mogelijk te maken. Dat is ongelooflijk. Op een ogenblik dat in het libertaire Frankrijk *le mariage pour tous* anderhalf jaar lang tot politieke

instabiliteit heeft geleid, kregen we in het katholieke Ierland te maken met een rustige beraadslaging. De mensen mochten er samenwerken, politici en burgers hebben samen rond de tafel gezeten. In Frankrijk daarentegen heeft François Hollande op eigen initiatief aan besluitvorming op grootmoeders wijze gedaan en de burger heeft daartegen geprotesteerd.

Men kan de burger dus laten spreken via verkiezingen, via opiniepeilingen en referenda, maar dus ook via deliberatieve democratie.

Is dat een perfect model? Neen. Een van de nadelen is dat wordt samengewerkt met minder competente volksvertegenwoordigers, tenzij men ze gekwalificeerde informatie geeft. Een ander nadeel vormt de niet-gegarandeerde impact, tenzij wordt samengewerkt met de formele politiek.

Toch heeft het model enkele grote voordelen. Het belangrijkste is dat de burgers veel meer vrijheid hebben. Ze zijn niet gehinderd door partijdiscipline en vooral niet door de druk om de volgende verkiezingen te winnen. Ze kunnen de lange termijn en het gemeenschappelijke belang dienen, terwijl in de klassieke politiek altijd een afweging moet worden gemaakt tussen korte en lange termijn en het algemene belang en het winnen van de volgende verkiezingen.

Een ander belangrijk voordeel – dat ook al door de vorige spreker werd aangehaald – is dat het vertrouwen in de samenleving groeit en dat we een snellere, efficiëntere en meer legitieme besluitvorming krijgen. Bij de G1000 was onze stelling: *Zolang de burger als kiesvee wordt behandeld, gedraagt hij zich als kiesvee; zodra hij als een volwassene wordt behandeld, gedraagt hij zich als een volwassene.*

België is een interessante plek om voort te werken met deliberatieve democratie. Op lokaal, provinciaal en regionaal niveau is er intussen veel ervaring. Er is ook een groeiende ervaring met politieke partijen. Op dat punt staan we in België verder dan in bepaalde buurlanden. Aan onze universiteiten wordt internationaal toponderzoek gedaan naar democratische vernieuwing. Ook stichtingen zoals de Koning Boudewijnstichting en de Fondation pour les Générations Futures hebben veel expertise. We hebben hiervoor dus wel wat competenties in huis.

Uitgangspunt moet volgens mij zijn dat we representatieve en deliberatieve democratie met elkaar combineren. Beide zijn complementair.

De nieuwe Senaat is daarvoor een geschikte plek. De Senaat heeft altijd, al tweehonderd jaar lang, de rol vervuld van reflectiekamer. Die functie kunnen we versterken door het Ierse model, een combinatie van verkiezingen en loting, over te nemen. Mijn voorstel is in de lopende legislatuur te starten met een proeffase, om ervaring op te doen en capaciteiten op te bouwen. In de komende vier parlementaire jaren wordt vanuit de Senaat een groot deliberatief proces georganiseerd. De mogelijke onderwerpen zijn legio, maar volgens mij moet het inderdaad gaan over grote thema's zoals migratie, klimaat, democratie, of onderwerpen, zoals burn-out, waarbij verschillende departementen betrokken zijn. De Senaat is daarvoor de geschikte plek, maar we moeten belangrijke knopen doorhakken.

Met hoeveel burgers moeten we aan de slag gaan? Ik denk maximaal een 150 tal.

Doen we het met of zonder politici? Als we naar Ierland kijken, zeg ik: zeker mét.

Doen we het met of zonder experts? Ik ben er voorstander van met experts te werken.

Hoe lang duurt zo'n proces? Het kan één dag zijn of enkele dagen.

Mogen burgers zichzelf aanmelden of moeten ze geloot worden? Ik stel voor eerst te loten en te zorgen dat iedereen even veel kans heeft om mee te doen. Anders lopen we inderdaad het risico een participatieve elite te krijgen.

Is deelname verplicht als er geloot wordt? Nee, maar zorg voor een correcte bezoldiging, een ruime vergoeding.

Welke onderwerpen komen aan bod en wie bepaalt dat? Laat de Senaat voor de eerste twee seizoenen het onderwerp zelf bepalen en laat vervolgens de burgers de agenda opstellen.

Welk mandaat heeft zo'n participatief proces? De eerste twee jaar consultatief, stel ik voor, ongevaarlijk dus, om vervolgens misschien iets verder te gaan en te zorgen dat de aanbevelingen van deze kamer op de tafel belanden bij de burens van de Kamer van volksvertegenwoordigers.

Welk budget moet ervoor worden uitgetrokken? Het Ierse proces, dat veertien maanden lang duurde, heeft 1,2 miljoen euro gekost en was dus relatief goedkoop.

Het voordeel van deze manier van werken is dat burgers gaan beseffen dat politiek bedrijven niet gemakkelijk is en dat politici gaan beseffen dat burgers meer kunnen dan ze nu tonen.

In de volgende legislatuur kan het dan allerlei richtingen uitgaan. De G1000 heeft gepleit voor een minister van Participatie. Over de grenzen van alle politieke partijen is er een consensus dat burgerinspraak moet worden verbeterd. Maar we kunnen ook overwegen een permanente burgerparticipatie in de Senaat mogelijk te maken. Peter Vanvelthoven en Laurette Onkelinx hebben de afgelopen weken gelijkaardige ideeën gelanceerd. Laten we de ervaringen van de proeffase afwachten voor we een volgende stap zetten.

Wel belangrijk is dat we teruggrijpen naar de beste en de kortste definitie van democratie die ik ken. Abraham Lincoln stelde in de jaren zestig van de negentiende eeuw: *Democracy is government of the people, by the people, for the people*. De representatieve democratie zoals we die vandaag in België kennen is vooral *for the people*, maar zeer weinig *by the people*. Ik denk dat de integratie van deliberatieve elementen in een representatief bestel ervoor kan zorgen dat we zoals *by* als *for the people* kunnen werken.

3.2. Brengt burgerparticipatie het vertrouwen terug? – Dr. Ludivine Damay

Ludivine Damay werd doctor in de politieke en sociale wetenschappen aan de Université Saint-Louis - Bruxelles. Zij doet postdoctoraal onderzoek en doceert in Saint-Louis de vakken politieke sociologie, sociologie van de mensenrechten en politieke grondslagen van de Europese integratie. In januari 2010 heeft ze een thesis verdedigd over l'analyse de l'action publique en matière de participation citoyenne à partir de l'analyse du Budget participatif mis en place par la ville de Mons. Zij heeft ook een aantal participatieprocedures bestudeerd in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, meer bepaald in verband met structuurschema's. Sedert juni 2013 heeft ze haar onderzoek gericht op de procedures voor participative governance op het niveau van de Europese Unie.

Mevrouw Annick Capelle – Ik nodig nu mevrouw Ludivine Damay uit op het spreekgestoelte. Mevrouw Damay is onderzoekster aan de Université Saint-Louis in Brussel en aan de UCL in Bergen. Ze doceert politieke sociologie. Haar uiteenzetting heeft de titel Burgerparticipatie om het vertrouwen te herstellen?

Mevrouw Ludivine Damay – Ik verricht sinds een tiental jaar onderzoek naar verschillende experimenten inzake participatieve democratie. Die experimenten hebben een andere vorm dan degene die vandaag al werden voorgesteld, aangezien de burgers er vrijwillig aan deelnemen. Ik had bijvoorbeeld de gelegenheid een adviesraad, consultatieprocedures op het vlak van stedenbouw, een participatieve begroting van de stad Bergen en burgerdialogen georganiseerd door de Europese Commissie te observeren. Mijn uiteenzetting van vandaag is gebaseerd op die waarnemingen, wat niet betekent dat ik die verschillende gevallen ga bespreken.

Mijn uiteenzetting bestaat uit vier delen. Ik zal eerst de redenen toelichten die het beleid ertoe aanzetten om mechanismen van burgerparticipatie in te voeren. Ik zal daarna spreken over de diversiteit van die mechanismen. Daarna zal ik twee vraagstukken bespreken die volgens mij fundamenteel zijn voor die experimenten, waarna ik tot een conclusie kom. Die conclusie wijst op een gevaar waarmee rekening moet worden gehouden. Ik wil immers aantonen dat burgerparticipatie de representatieve democratie inderdaad kan redden, maar niet in gelijk welke omstandigheden. Zoals we hebben vastgesteld, zijn er verschillende manieren en verschillende problemen die bij die mechanismen kunnen opduiken.

Waarom burgerparticipatie? Ik kom niet terug op alle problemen die de sprekers daarnet naar voren hebben geschoven, maar ik herhaal dat het belangrijkste verschijnsel het verlies aan vertrouwen in de representatieve democratie is. Het feit dat de verkozenen en de partijen de instellingen zijn die het slechtst scoren op het vlak van vertrouwen van de burgers in de instellingen vandaag, vormt een probleem.

Volgens Pierre Rosanvallon, een zeer gekende auteur die onlangs een boek heeft uitgegeven over goed regeren, moet het herstel van een democratische relatie tussen de burgers en de geëerde kern van het werk vormen en begint dat herstel met een vertrouwensband die vandaag beschadigd is. Die vertrouwensband verslechtert echter; de kloof wordt dieper.

Uiteraard is de vertegenwoordiging nooit perfect en moet ze dat niet zijn. Het principe van de vertegenwoordiging houdt geen perfecte overeenkomst in tussen vertegenwoordigers en vertegenwoordigden. Toch kunnen we vandaag alleen maar vaststellen dat het wantrouwen toeneemt en dat het moet worden weggewerkt. Paradoxaal genoeg is vertrouwen vandaag nog belangrijker dan gisteren. Waarom? Omdat het representatieve karakter van de vertegenwoordigers is afgenomen. Dat betekent helemaal niet dat de verkozenen minder bekwaam zijn dan gisteren of dat ze minder werken dan gisteren. Het betekent dat vandaag, meer dan gisteren, de kloof is toegenomen en dat ook de perceptie groeit dat de verkozenen zich niet kunnen verstoppen achter de verkiezingen.

Men verkrijgt niet eens en voor altijd legitimiteit dankzij een verkiezing. De legitimiteit die voortspuit uit de verkiezing, krijgt concurrentie van andere vormen van legitimiteit. Waarom zou de mening van een verkozenen, in een wereld die steeds meer geïndividualiseerd en gedesacraliseerd wordt, noodzakelijkerwijze meer verlicht en rechtmatiger zijn dan die van eender welke burger? We hebben daarnet nog gezien dat die vraag gevolgen kan hebben. Waarom zou een verkozenen beter zien wat het algemeen belang is dan een burger?

Een van de manieren om dat vertrouwen te herstellen, zou er precies in bestaan over te gaan tot het democratische spel van de burgerparticipatie. Waarom? Omdat het de verkozenen en burgers dichter bij elkaar zou brengen en de verbroken vertrouwensband zou kunnen herstellen. Het zou een manier zijn om naar de burgers te luisteren, te tonen dat men zich interesseert voor hun noden en meningen. Een ander voordeel is dat

het rationelere en adequatere beslissingen kan opleveren. Het achterliggende idee is dat een beslissing des te beter zal zijn als er rekening wordt gehouden met de mening van alle betrokken partijen. Die beslissing zal efficiënter zijn en sociaal beter aanvaard worden.

Andere doelstellingen houden uiteraard verband met de participatieve democratie. We hebben er daarnet over gesproken. Het betreft empowerment, dat erop gericht is burgers sterker te maken, hen wapens te bezorgen – dat aspect werd aangehaald door David Van Reybrouck – en de versterking van de sociale rechtvaardigheid.

Ik zal niet over dat ideaal uitweiden, maar ik wil terugkomen op enkele actuele vormen van burgerparticipatie.

De burgerparticipatie heeft steeds bestaan in een democratie. Stemmen is een manier om zijn rol als burger uit te oefenen. Sinds de jaren negentig zien we een toename van bepaalde vormen van representatieve democratie, de zogenaamde top-down, met andere woorden georganiseerd door de overheden. Het zijn dus niet meer noodzakelijk de burgers die ervoor opkomen hun mening te uiten, die trachten de politici te interpellieren. Integendeel, de overheden organiseren tal van mechanismen: wijkraden, stedenbouwkundige ateliers, participatieve begrotingen, openbare debatten, burgervergaderingen, consensusvergaderingen enzovoort.

Die experimenten vinden plaats op verschillende niveaus. De heer De Ceuninck heeft daarnet het lokale niveau vermeld, dat gekenmerkt wordt door een groot aantal procedures, maar de context kan ook veel ruimer zijn. Er werd ook gesproken over de Europese Unie, die verschillende soorten participatieve procedures heeft opgestart, zelfs overlegprocedures, maar de band met de beslissing vormt soms een probleem.

Die experimenten worden in verschillende sectoren van het politieke leven uitgevoerd: stedenbouw, maar ook specifiek openbaar beleid, met verschillende gradaties van juridische formalisering, met verschillen in invloed op de beslissing. Een van de grote uitdagingen is het op elkaar aansluiten van de participatieve democratische procedures en de meer klassieke representatieve democratische procedures.

Uiteraard is het ook een beetje een modeverschijnsel. De democratische ideeën en vernieuwingen verspreiden zich in de wereld en worden soms van zeer ver ingevoerd, zoals het gekende experiment met de

participatieve begroting van Porto Alegre, die een zeer belangrijke invloed heeft gehad in ons land.

We moeten toegeven dat de publieke overheden soms gedwongen zijn tot dergelijke experimenten. Om een financiering van Europa of van een ander beleidsniveau te krijgen, moet men soms een proces van participatieve democratie opstarten. Dat verklaart soms de ambivalentie van sommige verkozenen, die procedures van participatieve democratie opstarten om bijvoorbeeld een Europese financiering te krijgen, maar die er niet echt middelen aan wijden.

Ik wil nu twee uitdagingen van die mechanismen afbakenen: de schakel tussen de participatieve en representatieve democratie, enerzijds, en de elementen die in die experimenten het vertrouwen herstellen, of het integendeel ondermijnen, anderzijds.

Heel wat participaties en procedures worden op het getouw gezet door de overheden, die soms niet hebben nagedacht over de schakel tussen wat die procedures gaan opleveren en de representatieve democratie. Met andere woorden, de publieke overheden weten niet goed wat ze zullen aanvangen met het advies van de burgers. Ze weten niet of het invloed zal hebben op de beslissing. Ze weten niet wat ze gaan aanvangen met meningsverschillen tussen burgers, noch met meningsverschillen tussen politici over het advies van de burger. In het kader van de participatieve begroting resulteerden sommige burgeradviezen niet in een beslissing omdat de politici zelf het onderling oneens waren.

De experimenten moeten veel beter worden afgebakend. Men moet weten waarover de participatie gaat, wat het onderwerp ervan is, hoe het advies van de burgers tot stand komt en hoe dat advies gekoppeld wordt aan de representatieve democratie, met andere woorden hoe het geschil uiteindelijk zal worden beslecht in geval van onenigheid. Het voorbeeld van Texas, dat eerder werd vermeld, is op dat vlak interessant.

Beide partijen moeten samenwerken en vooruit willen. Bovendien, als uit het advies van de burger een oplossing naar voren komt, maar er geen opvolging door of samenwerking met de verkozenen is, zal het participatieve initiatief niet veel uithalen.

Meer positief uitgedrukt hangt de participatiegraad af van het onderwerp van de participatie en van de kwaliteit van de procedure. Ik heb het over de open mechanismen, waaraan de burgers die er zin in hebben, mogen

deelnemen, en niet over een systeem van aanwijzing door het lot. De burgers zijn niet dom. Ze nemen deel aan participatieve procedures wanneer het onderwerp interessant is – omdat het voor hen van belang is – en als ze de waarborg hebben dat er rekening zal worden gehouden met hun advies. Hoe meer garantie de burgers hebben over de kwaliteit van de procedure, hoe meer ze geneigd zijn te participeren.

Tweede belangrijk punt: we zien in de verschillende gevallen dat het aanvankelijke vertrouwen aan weerskanten ontbreekt, wat bleek uit alle vorige uiteenzettingen. De politici staan vaak zeer kritisch ten opzichte van de burgers die deelnemen aan participatieve procedures: de burgers zouden niet in staat zijn te begrijpen op welke manier een beslissing tot stand komt, waarom een administratieve stap zo lang duurt of wat de zin is van het beleid. Ze zouden *te geëngageerd* zijn. Soms hoort men de reactie dat *die burgers verbonden zijn aan een bepaalde belangengroep die hun standpunt komt verdedigen, maar dat het geen echte burgers zijn. De politici zijn dus op zoek naar iets anders.*

De burgers, van hun kant, zijn eveneens zeer kritisch. Volgens hen zijn de politieke verantwoordelijken hun vertrouwen niet waard; het enige wat hen interesseert is opnieuw verkozen te raken ...

Er gaapt een diepe kloof tussen beide spelers van de participatieve procedure. Het komt er dan op aan te weten wat het vertrouwen kan herstellen en een band te scheppen tussen die verkozenen en die burgers.

Ik denk dat een van de factoren die het vertrouwen kan herstellen, een heldere procedure is. Weten de burgers waarom ze komen? Zijn ze op de hoogte van wat er zal gebeuren met hun advies? Daarnaast is het ook belangrijk dat men bereid is adviezen en kennis te erkennen.

Er bestaan in de maatschappij immers verschillende soorten van kennis. Zo kunnen de burgers over een *gebruikskennis* beschikken, wat in het bijzonder interessant kan zijn in stedenbouwkundige procedures. Wanneer er bijvoorbeeld een terrein wordt ingericht, kunnen de burgers specifieke kennis inbrengen over elementen als niveaoverschillen, beplanting of uithollingen in de bodem. Het kan gaan om kennis die met de traditie te maken heeft, van wat men al jaren deed op het bewuste terrein, dus kennis die verschilt van die van de ambtenaar. De ambtenaar gaat naar het terrein om foto's te nemen en hij is op de hoogte van de wettelijke aspecten, maar hij heeft niet echt een precieze kennis over de

verschillende gebruikswijzen van het terrein. Ik wil niet zeggen dat de kennis van dat gebruik voldoende is, maar ze is noodzakelijk, bijvoorbeeld om projecten inzake ruimtelijke ordening in een stad zo oordeelkundig mogelijk te leiden.

Het vertrouwen wordt ondermijnd door zich ontwijkend op te stellen. Het geval van Ierland is een mooi voorbeeld omdat het politici en burgers samenbrengt. De politici willen zich aanvankelijk afzijdig houden van de burgers om te vermijden dat het debat gepolitiseerd raakt. In sommige gevallen is het interessant dat de politici het onder elkaar oplossen, maar in andere gevallen is dat werkelijk problematisch omdat de burgers soms gewoon op een oplossing van hun problemen wachten. Ze willen weten hoe het participatieve proces zal verlopen en wat er met hun advies zal gebeuren. Die ontwijkende houding kan dus niet blijven duren. De politiek moet een antwoord bieden, de verkozenen moeten zich engageren, ze moeten hun standpunt rechtvaardigen, ze moeten soms een beslissing nemen in een conflict en ze moeten uitleggen waarom ze tot die beslissing zijn gekomen.

Andere houdingen ondermijnen het vertrouwen, namelijk de uiterst zelfverzekerde opstelling – Jérémy Dodeigne verwees er zonet naar toen hij het over de misbruiken had – van sommige verkozenen die anderen de mond snoeren met het argument dat ze, omdat ze kiezers vertegenwoordigen, meer gewicht hebben dan een gewone burger.

Kortom, het openstellen van het democratische spel voor de burgers kan er zeker toe bijdragen dat er een einde komt aan de vertrouwenscrisis inzake representatieve democratie, maar het is uitermate belangrijk te weten onder welke voorwaarden dat gebeurt. Experimenten met participatieve democratie spiegelen burgers verandering voor; ze laten hen vermoeden dat ze hun mening kunnen geven over een aantal maatschappelijke thema's. Maar als er geen garanties zijn en er geen echt vertrouwen wordt gegeven aan de burgers, bijvoorbeeld omdat er niets gedaan wordt met hun advies, wat soms gebeurt, of omdat de beslissing na een aantal afwegingen tegen het advies ingaat – en daar zijn soms goede redenen voor, die evenwel niet worden verantwoord – kan het vertrouwen nog verder afbrokkelen.

Ik wil u een veelzeggende aanwijzing voorleggen, die nog beter bestudeerd zou moeten worden. Sedert een tiental jaar werken tal van verenigingen mee aan participatieprocedures die door de overheid worden gelanceerd in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Veel van die

verenigingen trekken zich daar nu uit terug en willen geen participatieve procedures meer organiseren omdat ze de indruk hebben dat die samenwerking niet altijd nuttig en doelmatig is voor het herstel van de democratie. Ze geven er de voorkeur aan zich te concentreren op bottom-up burgerinitiatieven, samenwerking van bewoners, uitwisseling van diensten enz. Deze tendens toont aan dat er risico's verbonden zijn aan de door de overheid georganiseerde burgerparticipatie wanneer ze niet voldoet aan de voorwaarden die ik heb geschetst.

Als burger vind ik dit geen reden om de inspanningen in die richting om te buigen, maar wel om nog beter na te denken over de manier waarop de participatie wordt gevoerd. Daarom dank ik u nogmaals voor de gelegenheid die ons vandaag wordt geboden om erover te discussiëren.

Ik heb mijn betoog opgebouwd rond wat sommige auteurs *een kweekprogramma voor democratie* noemen, in die zin dat de procedures door de overheid worden uitgetekend om de burgers ertoe aan te zetten eraan deel te nemen. Maar we mogen ook niet voorbijgaan aan de wilde democratie, aan de spontane dynamiek die vanuit het middenveld stroomversnellingen kan veroorzaken in het kabbelende water van de representatieve democratie. Dergelijke acties van burgers of verenigingen uit het middenveld mogen niet worden genegeerd. Ze zijn een levendige uiting van de interactieve democratie die als leidraad kan dienen voor de verdieping en de verrijking van de democratie.

3.3. Is politiek een beroep? – Prof. Vincent Engel

Vincent Engel is hoogleraar hedendaagse literatuur aan de Université catholique de Louvain (UCL) en Geschiedenis van ideeën en literaire vormen aan het IHECS. Hij heeft talrijke essays, romans, kortverhalen en toneelstukken geschreven. Hij is ook literair criticus en kroniekschrijver en heeft hiervoor samengewerkt met Le Soir, Victoire (het weeksupplement van Le Soir) en de radio-uitzending Mint. Sinds 2014 werkt hij samen met La Première als kroniekschrijver in het team van de uitzending CQFD.

Mevrouw Annick Capelle – Tot besluit zullen we ander boegbeeld van de G1000 horen: de heer Vincent Engel, schrijver, professor literatuur aan de Université catholique de Louvain en aan het Institut des Hautes Études des Communications Sociales. In zijn uiteenzetting stelt hij de vraag: Politicus: een beroep?

De heer Vincent Engel – Hebben jullie gezien wat voor weer het buiten is? Je vraagt je echt af waarmee de regering en vooral de senatoren zich bezighouden. Een dergelijke vraag zou de publieke opinie kunnen stellen. Mevrouw de voorzitter was vanmiddag zo vriendelijk om me uit te leggen dat de senatoren veel verantwoordelijkheden en werk hebben, maar dat niemand dat weet.

Die vraag over het weer was de openingszin van mijn roman *Mon voisin, c'est quelqu'un*. Daarin beschrijf ik de vermijdbare opmars van een populistische leider in een Europees land dat veel gelijkenissen vertoont met meerdere Europese landen. Het is ook een manier om ons te waarschuwen voor het feit dat we de politieke klasse makkelijk in diskrediet brengen. De leider in kwestie, Jorg von Elpen, is uiteraard verantwoordelijk voor de loop van de gebeurtenissen, maar mijn personage, Otto, draagt evenveel verantwoordelijkheid als hij.

Er is al gewezen op de argwaan die is gegroeid. Mijn collega's hebben reeds de tijd gehad om die zeer uitvoerig te ontleden. Ook de burger is verantwoordelijk voor dat wantrouwen. De macht die iemand uitoefent, is slechts de resultante van de macht die anderen afstaan. Wanneer er sprake is van een crisis in de politiek, dan zijn de oorzaken daarvan zowel bij de politici als bij de burgers te vinden.

Dat dit wantrouwen niet beperkt is tot onze politieke leiders, maar ook geldt ten aanzien van onze economische leiders – en we weten hoe belangrijk de economie is –, toont de actualiteit van de jongste dagen aan. Iedereen heeft gehoord van het absoluut verschrikkelijke schandaal bij Volkswagen, dat op meerdere vlakken als een kroonjuweel werd beschouwd. Al wie de wereld beweert te regeren en te reguleren, staat momenteel bloot aan kritiek.

Ik zeg nu alvast dat ik geen specialist ben in de politieke wetenschappen. Ik ben een gewone, eenvoudige burger, een schrijver, een professor in de *zachte wetenschappen*, de literatuur. Professoren en schrijvers hebben één punt gemeen: mensen aan het denken zetten door verhalen te vertellen ofwel gevolg geven aan de woorden die de grote meester William Shakespeare Hamlet in de mond legde: *Er is meer tussen hemel en aarde, Horatio, dan waar jij in jouw filosofie van dromen kunt.*

Enkele weken geleden was ik samen met politieke vertegenwoordigers van alle gezindten te gast in een tv-programma. Ik stelde hen een vraag die ik in al mijn naïviteit zeer belangrijk vond, maar waarvan ik me vandaag realiseer dat ze zeer idioot was: Wat denkt u over tien jaar te doen? Ze antwoordden allen dat ze over tien jaar zeker niet meer in de politiek actief zouden zijn en dat ze naar het normale beroepsleven zouden terugkeren. Die eensgezindheid trof me. Ik besef nu dat mijn vraag even dom was als aan een kandidaat bij de verkiezingen vragen of hij de belastingen al dan niet zal verhogen indien hij wordt verkozen. De echte vraag had moeten zijn: Wat deed u tien of vijftien jaar geleden? Het lijkt aanvaard dat wie zijn politieke verantwoordelijkheden op een ernstige manier wil uitoefenen, een eerste mandaat nodig heeft om het vak te leren en een tweede om het in de praktijk om te zetten.

We stellen vandaag de vraag of de politiek een vak is als een ander. Het is inderdaad een vak, maar is het er een zoals alle andere? Ik denk dat niet. Ik verwijs in dit verband naar iemand die als een schrijver wordt bestempeld, maar die vooral een filosoof en een politicoloog avant la lettre was: Montesquieu.

Iedereen heeft ongetwijfeld *L'esprit des lois* gelezen, maar weet je wat volgens Montesquieu de drie ordewoorden van de democratie zijn? De eerste twee zijn vrijheid en gelijkheid, maar het derde is niet broederschap. Dat begrip is eigenlijk vrij hol. Het derde woord, dat voor Montesquieu cruciaal was, is soberheid. Er is geen vrijheid of gelijkheid zonder

soberheid. Dat laatste maakt het mogelijk de ongelijkheid te temperen die onvermijdelijk in een maatschappij ontstaat. Hoewel we vrij en gelijk worden geboren, creëren de maatschappij, het leven, het geluk, de ontmoetingen en een hele reeks andere factoren geleidelijk ongelijkheid. De soberheid legt aan eenieder op in zijn ambities en vooral in zijn vergoedingen matiging aan de dag te leggen om de sluipende ongelijkheid in te perken.

Montesquieu voegt een ander belangrijk element toe. Volgens hem bestaat het onderscheid tussen de aristocratische en de democratische maatschappij erin dat de eerste gebaseerd is op de eer en de tweede op de deugd. Wanneer iemand in de eerste vorm je eer aantast, dan kan je hem tot een duel uitdagen en het legitiem vinden om hem te doden of je te laten doden. Wie in de tweede vorm een dag president is geweest, zal de dag nadien een gewone burger zijn zonder dat hij dit als een schande moet ervaren of als een toestand waarin zelfmoord de enige oplossing is. De deugd herinnert eraan dat het politieke vak eerst en vooral een dienst is.

Bij wie gedurende lange tijd ten dienste staat, kan op een dag de overtuiging groeien dat hij recht heeft op een beloning. Diegenen onder ons die meer dan tien jaar een onuitstaanbare echtgeno(o)t(e) hebben ondergaan, zeggen te lang en leste dat ze het recht hebben die te bedriegen, hoewel de enige oplossing een breuk en scheiding zou moeten zijn.

Ik kom even terug op het wantrouwen van de publieke opinie. Ik wil hieraan de overvloed van complottheorieën toevoegen. Dat hoort bij de huidige samenleving. Eigenlijk is 99% van die theorieën volstrekt fout. Slechts een deeltje is waar.

Een van de groeiende bekommernissen bij de bevolking betreft vooral het Europese niveau. Het idee bestaat dat heel het Europese project, zelfs heel de politiek, oorspronkelijk is gewild door de internationale ondernemingen en de banken. Die hebben de idealen en goede wil van sommigen gebruikt om structuren te creëren die hen een zo groot mogelijke vrijheid en bewegingsruimte waarborgen en die boven de wetten en de naties staan. Voor de politici blijft slechts een steeds beperkter aantal bevoegdheden over, bevoegdheden die de multinationals niet storen of interesseren omdat er geen winst uit te halen valt.

Ik denk hierbij aan de vluchtelingen crisis of de crisis met afval dat geen winst oplevert; u weet immers dat zelfs met afval tegenwoordig geld kan worden verdiend. Ik denk ook aan de sociale zekerheid of de openbare diensten. Als we willen dat de politiek, in de nobele betekenis van het woord, weer de bovenhand krijgt, dan moeten de politieke verantwoordelijken – zoals andere sprekers reeds hebben gezegd – ook vertrouwen hebben in diegenen van wie ze het vertrouwen vragen.

Dat brengt me bij de professionalisering of zelfs *dynastisering* van de politieke carrière. Die professionalisering is niet beperkt tot volksvertegenwoordigers. U weet allen dat de gemiddelde levensduur van een volksvertegenwoordiger niet zo lang is. Na zijn doortocht in een parlement kan hij echter verschillende mandaten en verantwoordelijkheden uitoefenen die van de politiek afhangen. Zo hebben we vandaag vernomen dat het hoogste, de ultieme bekroning van een politieke carrière het gouverneurschap is.

Om die professionalisering te rechtvaardigen, wordt vaak naar de complexiteit van de dossiers verwezen.

Collega Dodeigne zei een eeuw geleden al dat de professionalisering het teken van een democratisering was: de politiek was niet langer voorbehouden aan de aristocraten en de rijken. In een van mijn cursussen aan het IHECS heb ik het over de opkomst van het fascisme; de parlementaire democratie aan het begin van de 20ste eeuw heeft een massale afwijzing bij de publieke opinie, vooral bij de jongeren, teweeggebracht. Dat heeft geleid tot de ontwikkeling van het fascisme waarvan we de verschrikkelijke gevolgen voor ons continent kennen.

Opgeleide burgers zijn in staat die complexiteit het hoofd te bieden. Dat doen ze al in de assisenjury's – die sommigen willen afschaffen – die zeer zware beslissingen moeten nemen, ook al is de doodstraf gelukkig afgeschaft.

Niet de complexiteit van de dossiers, maar misschien ook de complexiteit van hun adresboekjes maakt politici onmisbaar. Dat is, zoals Koenraad De Ceuninck zei, een complexiteit die top-down wordt opgelegd om de goede democratische werking op het lokale niveau te ondermijnen. Men kan de vergelijking maken met de schooldirecteurs, die steeds meer bezig zijn met een opeenstapeling van administratieve taken, waarvan het

merendeel overbodig of zelfs belachelijk is, en dat ten koste van hun fundamentele pedagogische opdracht.

David Van Reybrouck wees erop dat het voor de burger zeer moeilijk is om toegang te hebben tot betrouwbare informatie. Ik stel dat zelf wekelijks vast wanneer ik mijn column voor *Le Soir* schrijf. Nemen we het voorbeeld van de migranten, die in de realiteit minder dan 0,1% van de Europese bevolking vertegenwoordigen. Het gaat dus niet om de vloedgolf die ons zal doen verdrinken, zoals Viktor Orban zegt. Bij de start van de crisis had ik dat getal op één dag gevonden en ik ben dan nog niet de slimste surfer op het net.

Dan is er de vergoeding. Ik had het over soberheid. We kunnen niet zeggen dat onze politici zich schandalig verrijken. De vergoedingen lijken me redelijk. Ik herinner eraan dat de tienduizenden burgers die op verschillende niveaus politieke verantwoordelijkheid dragen, dat meestal op vrijwillige basis doen, zonder dat ze hun uren tellen of hun inspanningen sparen.

We moeten ook vermijden dat we uit wantrouwen tegenover de politiek in die andere val trappen: het mandarijnstelsel. China heeft eeuwen van stabiliteit gekend dankzij dat stelsel, dat de hele werking van de Staat aan de administratie toevertrouwt. Onze ervaring met de administratie zet ons ertoe aan niet te veel op dat spoor in te zetten, ook al is een efficiënte administratie broodnodig. Hoe dan ook, ik denk niet dat we in ons Europa een taoïstische beschaving zullen krijgen, die in niets overeenkomt met onze gestreste mentaliteit, die is geobsedeerd door de vliedende tijd en het belang van onze eigen individualiteit.

Christine Defraigne zei in haar welkomstwoord al dat de ontwikkeling van de participatieve democratie niet ten koste mag gaan van de verkozen vertegenwoordiging, maar wel van de crisis die zij doormaakt. De mensen wantrouwen de politici, maar hebben nog altijd vertrouwen in de democratie. Over welke democratie gaat het? Een leuke slogan luidt: *Dictatuur is 'hou je mond', democratie is 'klets maar raak'*. Ik denk niet dat we nood hebben aan een dergelijke democratie.

Ik denk dat de participatie van de burgers, de democratie, pas echt kan werken als eenieder op zijn niveau blijvend zijn verantwoordelijkheid neemt en uitoefent. Dat brengt het beginsel van de delegatie zelf in het gedrang. Delegatie is waarschijnlijk het zwakke punt van de democratie,

of ze nu electief of representatief is. Het gaat om de delegatie van onze politieke verantwoordelijkheid.

Absolute of volledige delegatie kan niet. We kunnen evenmin absoluut vertrouwen geven. Het ergste wat je iemand, zeker iemand die je graag hebt, kunt aandoen, is zeggen dat je absoluut vertrouwen in hem hebt. Ik heb geleerd te antwoorden: Doe dat vooral niet!, want het komt erop neer dat je die persoon volledig tot slaaf maakt van het beeld dat je van hem hebt. Je kan slechts gedeeltelijk vertrouwen geven. Men zegt dat vertrouwen controle niet in de weg staat, maar dat het die in zekere zin zelfs vereist.

Tot slot kom ik terug bij Montesquieu en bij het belang van de scheiding van de machten. Die komt steeds meer in het gedrang. We weten immers dat zowat alle wetten die worden goedgekeurd en aangenomen het werk zijn van de uitvoerende en niet van de wetgevende macht. Dat is een van de belangrijkste klippen die onze democratie moet omzeilen.

4. Debat met parlementsleden en publiek

Mevrouw Annick Capelle – We vatten nu het debat aan waarbij we terugkomen met de politici op de diverse vragen. Het gaat om de heer Bert Anciaux, sp.a-fractievoorzitter in de Senaat, de heer Christophe Collignon, PS lid van het Parlement van het Waalse Gewest en het Parlement van de Federatie Wallonië-Brussel, de heer Francis Delpérée, federaal volksvertegenwoordiger voor cdH, de heer Jean-Jacques De Gucht, Open Vld-fractievoorzitter in de Senaat, de heer Richard Miller, federaal volksvertegenwoordiger voor MR, de heer Gilles Vanden Burre, federaal volksvertegenwoordiger voor Ecolo, en de heer Peter Van Rompuy, CD&V senator.

Ik stel voor dat iedere politicus zijn eigen diagnose stelt en in twee minuten antwoordt op de vraag die daarnet werd gesteld: verkeert het representatieve democratische systeem in ademnood?

De heer Peter Van Rompuy (CD&V) – De vraag is of de representatieve democratie haar grens heeft bereikt. Welnu, ik zie het hier voor mijn ogen gebeuren: zolang de burgers aan het woord zijn, zit de zaal vol, maar eens het aan de politiek is, loopt ze stilaan leeg.

Waarom is het vertrouwen in de politiek en in de overheid de afgelopen decennia zo gedaald? Wat is daarvan de belangrijkste oorzaak?

Naar mijn mening hebben vele mensen in de geglobaliseerde wereld economie het gevoel dat de belangrijkste beslissingen niet genomen worden in de Wetstraat, maar wel op andere plaatsen in de wereld, bijvoorbeeld in de hoofdzetels van grootbanken, multinationals of centrale banken.

Het beste voorbeeld daarvan is de Griekse bevolking, die met 60% van de stemmen zegt dat ze een ander beleid wil en twee weken later moet vaststellen dat alles blijft zoals het was, omdat de beslissingen elders genomen worden, namelijk op het Europese niveau.

Velen zijn trouwens van oordeel dat de beslissingen genomen worden buiten de politiek. Ik verwijs naar een van de bekendste burgerbewegingen van deze tijd, Occupy Wall Street. Niet het Witte Huis werd door hen bezet, waar zich naar verluidt nochtans de machtigste man van de wereld bevindt, maar wel Wall Street. Volgens hen zit de echte macht daar en niet elders.

Het is niet enkel een zaak van legitimiteit, maar ook van effectiviteit. Mensen vragen zich af of het parlement en de regering waarvoor ze stemmen, in staat zijn om de vluchtelingencrisis te beheersen, om een oplossing te vinden voor het klimaat en om de kredietcrisis te overwinnen. Alleen indien de politiek in staat zal zijn een antwoord te bieden op die uitdagingen, alleen dan zullen we als politici het vertrouwen kunnen herstellen. Legitimiteit is een deelaspect van deze problematiek, maar de effectiviteit van het politieke bestuur is even belangrijk voor het herstel van het vertrouwen.

Bijgevolg zien we dat de burgerparticipatie zich buiten de politiek begint te begeven: er zijn actiecomités, men stapt naar de rechter, er ontstaan allerlei nuttige initiatieven die een maatschappelijke meerwaarde bieden. Onze uitdaging bestaat erin te zoeken hoe we de effectiviteit van het politieke leiderschap kunnen herstellen. Indien we dat kunnen doen in samenwerking met het nieuwe burgerschap, dan kunnen we ook een deel van onze legitimiteit herwinnen. Dat is volgens mij de basis voor het herstel van het vertrouwen in de politiek. De Senaat kan daarin een voortrekkersrol spelen.

De heer Gilles Vanden Burre (Ecolo-Groen) – Zoals we in de loop van deze namiddag hebben vastgesteld, bevinden we ons in een paradoxale situatie.

Enerzijds wordt volgens de analyses de kloof tussen de burgers en de politiek groter en bestaat er een vertrouwenscrisis, die overigens in beide richtingen geldt. Sommigen lijken te betreuren dat het steeds dezelfde politici zijn die blijven terugkomen. Een spreker zei daarnet dat hij aan bepaalde politici gevraagd heeft wat ze over tien jaar zouden doen, maar dat hij hen had moeten vragen wat ze tien jaar geleden deden.

Een recente peiling heeft aangetoond dat heel weinig burgers, soms door gebrek aan informatie of verstaanbaarheid, de coalities konden benoemen die gevormd zijn door de regionale regeringen, in elk geval in Brussel en in Wallonië.

Enerzijds stellen we een belangrijke mobilisatie van de burgers vast, los van de politieke partijen, met de oprichting van burgerplatforms, bijvoorbeeld voor de opvangcrisis van politieke vluchtelingen. Burgers organiseren zich soms efficiënter en meer gericht dan de Staat. Ze kunnen dat doen voor nationale aangelegenheden, zoals voor de vluchtelingen, of

voor lokale aangelegenheden – buurtcomités die zich mobiliseren rond een stedenbouwkundig project, de herinrichting van een park, van een plein. Ze mobiliseren zich, brengen het debat op gang en doen voorstellen.

Dat is een eerder paradoxale situatie. De fundamentele uitdaging voor de politici en voor ons democratische model in het algemeen bestaat erin te proberen deze twee tegenovergestelde vaststellingen te verzoenen.

We moeten in de politieke instellingen meer dynamiek van de burger inbrengen, want die is er wel degelijk.

Voor Ecolo en Groen is de vernieuwing van de beleidsverantwoordelijken fundamenteel. Wij hebben dat altijd uitgedragen, bijvoorbeeld door voorstellen in te dienen die de cumul van mandaten op verschillende bevoegdheidsniveaus verbieden, omdat we menen dat geregeld vers bloed in de parlementen moet worden gebracht en de burgers er beter moeten integreren.

De burgers en de politici werden vaak tegenover elkaar geplaatst, maar de politici zijn ook burgers. Persoonlijk zou het mij verheugen om elke vijf jaar vast te stellen dat meer burgers – arbeiders, artsen, leerkrachten, ondernemers – hun intrede doen in het parlement. Ecolo en Groen hebben in die zin voorstellen ingediend om het huidige systeem te verbeteren. Deze mobilisatie van de burgers moet binnengebracht worden in de politiek.

Mevrouw Annick Capelle – Mijnheer Miller, er wordt gesproken over diagnose en over remedie. Is de representatieve democratie ziek volgens u?

De heer Richard Miller (MR) – Ik maak vooraf een opmerking die mij ingegeven is door een kaart die daarnet getoond werd. Professor De Ceuninck zei dat we die problemen, zoals het verlies van vertrouwen, werkelijk in alle democratieën zien verschijnen. Dat is uiteraard waar, maar ik wens te benadrukken dat het in de democratieën is dat de mensen zich mogen uitdrukken, zich verenigen, hun mening mogen geven over wat gedaan zou moeten worden. In andere regimes zou dat niet mogelijk zijn.

Maar de democratie is inderdaad ziek. Ze wordt geplaagd door moeilijkheden die verband houden met verschillende elementen. De problemen waarmee de politiek geconfronteerd wordt, worden steeds complexer en interactiever. Zo kan bijvoorbeeld geen antwoord meer gegeven worden op een vraag over het milieu zonder melding te maken van wat al dan niet gedaan wordt op Europees niveau, op wereldvlak, vooral met betrekking tot de klimaatsverandering. Dat geldt ook voor de problematiek rond de migranten. Het volstaat duidelijk niet een antwoord te bieden op wat zich op een bepaalde plaats afspeelt, want verschillende moeilijkheden houden verband met oorlogssituaties die vluchtelingenstromen veroorzaken.

Deze complexe problemen vragen om antwoorden waarvan alle democratische partijen hopen dat het de best mogelijke zijn. Men moet echt in staat zijn zich te informeren, de dossiers te leren kennen. Daarmee bedoel ik niet dat de politici bekwaamder zijn dan de burgers. Dat denk ik niet en ik zal het ook nooit zeggen. Daarentegen moeten wel inspanningen geleverd worden op het vlak van de ontwikkeling van kennis, die ook georganiseerd kan worden en ter beschikking van de burgers kan worden gesteld. Voor de politieke beslissing echter worden de mensen bedrogen indien men hen doet geloven dat het volstaat om zich met enkelen te verenigen om plots de best mogelijke oplossing te vinden. Vandaag zijn de problemen zo complex dat dit volkomen utopisch is.

Het Belgische kader is op zich reeds bijzonder complex. We mogen niet vergeten dat België lid is van de Europese Unie, dat er problemen zijn die op Europees niveau zouden moeten worden opgelost, maar niet worden opgelost en dus opnieuw in België belanden. Dat wekt bij de burger gaandeweg de indruk dat het niet vooruitgaat.

In zijn boek spreekt de heer Van Reybrouck over de evolutie van de context waarin de democratie zich de jongste decennia heeft ontwikkeld. Hij wijst in de eerste plaats op de problematiek van de informatie, van de pers, van het ontbreken van een vrije pers, van een geëngageerde pers, van een politieke pers. Dat bestaat allemaal niet meer. Dat heeft een terugslag op de burgers.

De situatie is moeilijk en ik behoor niet tot degenen die bang zijn voor deze burgerbewegingen. Ik ben bereid zeer ver te gaan in de reflectie, ook over de loting.

De heer Jean-Jacques De Gucht (Open Vld) – David Van Reybrouck sprak over het onderzoek van Transparency International en wees erop dat er in de westerse democratieën een ongelooflijk wantrouwen is in de democratie en dat de bevolking er heel afkerig staat ten opzichte van de politiek. Hij sprak echter niet over de resultaten van het onderzoek in Rusland, in een groot gedeelte van het Afrikaanse continent, waaronder Congo, en in China, waar dat wantrouwen niet naar voren zou komen. Ik vraag mij dan ook af of we het niet fantastisch moeten vinden dat de burgers in onze westerse democratieën ontevreden kunnen zijn over de manier waarop de democratie werkt.

De teneur bij de bevolking is dat de politici een aparte klasse vormen in de maatschappij, dat ze niet mee zijn met wat er in de maatschappij leeft, dat ze vijf jaar op een soort eiland leven en dan na vijf jaar nog eens naar de burger gaan. Dat is niet juist. Heel veel politici proberen voortdurend in dialoog te treden met de burger. Ik verwijs naar het debat over een ethisch thema zoals euthanasie dat we de afgelopen jaren, vóór de hervorming, in de Senaat hebben gevoerd. Dat debat heeft ruim in de belangstelling gestaan. Iedereen in de maatschappij die daarover een mening had, heeft die mening in de hoorzittingen kunnen naar voren brengen.

Ik geloof dus niet dat de politici vandaag volledig wereldvreemd zijn. Dat betekent niet dat ik vind dat we niet moeten onderzoeken op welke manier we de burger meer kunnen laten participeren. Ik vind dat we constant vragen moeten stellen bij de zaken waarmee we bezig zijn.

Ik vind bijvoorbeeld dat referenda een goede zaak zijn. Verschillende sprekers hebben er ook op gewezen dat het belangrijk is dat we referenda op een goed geïnformeerde wijze organiseren, onder andere door experts. We moeten toch opletten! Experts hebben ook hun mening en de keuze van de experts beïnvloedt dus het debat. De keuze van de experts is dus cruciaal, want als zij niet op een zo objectief mogelijke manier worden gekozen, wordt het debat monddood gemaakt, vanuit de redenering dat het toch om een expert gaat. Een panel van experts moet dus zorgvuldig worden samengesteld, want anders vervalst men het debat, veel meer dan men zou kunnen denken.

Mevrouw Annick Capelle – Mijnheer Delpérée, uw twee collega's hebben zonet verklaard dat het representatieve stelsel uiteindelijk niet per se slecht was en dat het dus voordelen bood. Deelt u die mening?

De heer Francis Delpérée (cdH) – Ik denk dat het werkelijk overdreven is te zeggen dat de representatieve democratie in ademnood verkeert, ten einde loopt, zoals het in het programma staat, maar dan wel met een vraagteken. Het representatieve model moet inderdaad worden verbeterd, geperfectioneerd, maar een aantal constanten verdienen wellicht te worden behouden. Kortom, we mogen het kind niet met het badwater weggooien.

Ik geef twee voorbeelden, om te beginnen de verkiezing. Tot nog toe ben ik altijd van mening geweest dat de verkiezing het eenvoudigste, het eerlijkste, het meest officiële procedé was om de vertegenwoordigers van de Natie aan te wijzen. Het systeem is voor verbetering vatbaar: de lijststems, de plaatsvervangers, de meervoudige stem enzovoorts. Misschien moeten de verkiezingen op dat vlak worden gewijzigd. Maar om dan te zeggen dat de verkiezing moet worden afgeschaft ...

Ik kom terug uit Tunesië. Sedert 2014 viert men daar de verdiensten van de verkiezingen. Ik zou mij niet op mijn gemak voelen bij de idee om aan mijn Tunesische vrienden te zeggen dat die geen enkele zin meer hebben en dat de uitgelote burgers in de medina of op het platteland de grondwettelijke overgang kunnen verzekeren.

Tweede voorbeeld: de rechten en vrijheden van de mens. De vrijheid van mening en meningsuiting, de persvrijheid, de vrijheid van vergadering en vereniging, al die waarden verdienen het te worden behouden. Het is mogelijk om verenigingen van duizend of tienduizend leden op te richten. Men moet zich evenwel afvragen of al die bewegingen, al die groeperingen – politieke partijen, vakbonden, belangengroeperingen – die een grotere democratische participatie willen verzekeren, zelf wel de regels van de democratie toepassen in hun organisatie en hun werking.

De heer Christophe Collignon (PS) – Er is al veel gezegd. Ik beweer niet dat ik de oplossing heb, maar ik wens toch enkele opmerkingen te formuleren.

Sedert mijn kindertijd hoor ik al spreken over de economische crisis. De petroleumcrisis is op dat vlak mijn eerste herinnering. Sedert mijn intrede in de politiek hoor ik spreken over een kloof met de burgers, die jammer genoeg blijft toenemen. De sociale netwerken zijn ook een nieuw gegeven. Ze hebben positieve aspecten, maar ook negatieve. Sommige commentaren bezorgen immers koude rillingen. We zien ook bepaalde

bewegingen ontstaan die zich misschien niet herkennen in de politieke partijen. De burger is in ieder geval geïnteresseerd in de publieke zaak.

We hebben ons al eerder vragen gesteld over de werkelijke macht van de publieke sfeer. Niet alleen politici worden in vraag gesteld. Die kloof is er ook met betrekking tot een hele reeks beslissingsbevoegde personen – bedrijfsleiders, vakbonden, zelfs bepaalde editoriaalschrijvers. Het publiek herkent zich niet noodzakelijk meer in de dagbladen, want dikwijls lezen de mensen alleen nog de samenvattingen op bepaalde websites.

We mogen niet vergeten dat we in een complex land leven. Of het we het nu willen of niet, onze instellingen zullen complex blijven. Zelfs indien onze institutionele structuur vereenvoudigd wordt, zal het voor de burger nog niet gemakkelijk zijn om eraan uit te kunnen.

Hoe dan ook, de burger kan vertrouwen hebben in het gemeentelijke niveau, want over het algemeen kent hij zijn burgemeester. In de gemeente is er een hele reeks organisaties en adviesraden – zoals de ouderenadviesraad of de kinderraad – die goed werken en een meerwaarde bieden. Mensen herkennen zich in hun lokale identiteit. Een oplossing zou kunnen zijn om vanuit dat voorbeeld te vertrekken.

In het Waals Parlement buigen wij ons over deze thematiek. Zo hebben we onlangs een commissie voor democratische vernieuwing opgericht. Wij proberen daarin ten volle de nieuw overgedragen bevoegdheden in het kader van de Zesde Staatshervorming te behandelen, zoals de volksraadpleging die we in Wallonië mogelijk willen organiseren.

Mevrouw Annick Capelle – De heer Delpérée pleitte er daarnet voor het kind niet met het badwater weg te gooien. Het representatieve model bestaat nu al bijna tweehonderd jaar. Dat is toch een teken dat het een behoorlijk model is. Of is het precies een teken dat het model aan zijn einde is. Wat is uw mening, mijnheer Anciaux?

De heer Bert Anciaux (sp.a) – Democratie is zonder enige twijfel het beste regime dat er is. We moeten het versterken, op een grondige manier. Representatieve vertegenwoordiging is een onderdeel van democratie. Ik sluit me nogal aan bij de analyse van David Van Reybrouck, maar ik heb drie bedenkingen.

Ten eerste, in plaats van zomaar te besluiten dat er geen vertrouwen meer is in de representatieve democratie, moeten we kijken naar de oorzaken van dat gebrek aan vertrouwen. Politieke partijen hebben in ons land te veel macht. Heel wat wetten versterken die macht, bijvoorbeeld de wijze waarop de kieslijsten worden samengesteld en de financiering van de politieke partijen. De parlementen zelf zijn evenmin de organen waarin in grote onafhankelijkheid wordt nagedacht. Er wordt nogal vaak verteld wat voorgekauwd wordt door politieke partijen. Ook dat is een verantwoordelijkheid van de verkozenen van de representatieve democratie. De verantwoordelijkheid om in het parlement een echte debatacultuur in te voeren, lijkt me bijzonder belangrijk. De uitvoerende macht mag minder macht hebben, zeker als het wetgevende bevoegdheden betreft.

Ten tweede ga ik volkomen akkoord met participatieve democratie in alle mogelijke vormen en van directe democratie, op voorwaarde dat het debat, vooraleer het tot een stemming komt via een referendum of zo, veel sterker wordt uitgebouwd. Niet het resultaat van de stemming is voor mij het belangrijkste, maar wel het voeren van het debat. Het maatschappelijke debat moet worden hersteld. Daarvoor kunnen heel veel belangrijke initiatieven worden genomen.

Een derde punt ontbreekt volledig in het debat, namelijk het middenveld. We moeten de sterkte van het middenveld in ons land koesteren. Ik heb een beetje onderzoek over het middenveld gedaan, onder andere over het etnisch-culturele middenveld. Het middenveld bestaat niet alleen meer uit het klassieke verenigingsleven. Alle mogelijke vormen van het middenveld moeten een veel belangrijkere plaats krijgen in de democratie en in de versterking ervan.

Als dat alles samen gebeurt, dan is onze democratie weer bestand om het honderd jaar uit te houden. We zullen echter heilige huisjes moeten afbreken. De vraag is of de politieke partijen de enige zijn die dat kunnen realiseren. Ik vrees daar een beetje voor, want ik heb ooit geprobeerd om politieke partijen open te breken en dat is me niet goed bekomen.

Mevrouw Annick Capelle – We gaan even kijken naar de vragen van het publiek in de zaal. Het is een hele lijst.

Een spreekster uit het publiek – Vooreerst wens ik mevrouw Defraigne te danken en me aan te sluiten bij de heer Miller. Het feit dat we in de

Senaat een colloquium houden met verkozenen, niet-verkozenen en onbekenden is een duidelijk bewijs dat onze democratie werkt.

Ik zou overigens graag willen dat men de precieze rol van de media verduidelijkt. Vandaag kan iedereen in zekere zin journalist zijn, meer bepaald via de sociale media. Iedereen geeft zijn mening over alles en men deinst er zelfs niet voor terug om beledigende taal te gebruiken.

De pers berichtte over de grote overwinning van de heer Tsipras bij de recente Griekse verkiezingen. Is het juist dat 44% van de kiezers zich bij deze verkiezingen heeft onthouden?

Ik heb hier in elk geval meer vaststellingen gehoord dan oplossingen.

De heer Francis Delpérée (cdH) – Het klopt inderdaad dat 44% van de stemgerechtigden niet zijn opgedaagd.

Ik betreur evenwel dat men daarnet een aantal toestanden door elkaar heeft gehaald: degenen die niet gaan stemmen zijn omdat ze ziek waren of in het buitenland verbleven, degenen die zich onthouden hebben – die een blanco stembiljet hebben teruggegeven – en degenen die ongeldig hebben gestemd.

Een dergelijke methode blaast het percentage onverschilligen op, terwijl een onthouding – een blanco stem – een duidelijk politiek signaal kan zijn en niet noodzakelijkerwijs een teken van politieke onverschilligheid.

De heer Jean-Jacques De Gucht (Open Vld) – Ik heb het altijd moeilijk gehad met de stemplicht. Nu grijpen politici van alle partijen de stemplicht aan om kiezers ervan te overtuigen toch maar op hen te stemmen. Heel wat mensen vragen zich echter af waarom ze moeten gaan stemmen. Die discussie over de stemplicht zouden we moeten voeren.

Het zou voor de democratie goed zijn mocht er geen stemplicht, maar stemrecht zijn, zodat de politieke partijen alles in het werk zouden moeten stellen om de burger ervan te overtuigen dat het belangrijk is om te stemmen. Op die manier neemt de burger deel aan de democratie. Uiteraard geef ik de voorkeur aan een 100% opkomst. Dat zou immers inhouden dat elke burger zich bewust is van het belang van verkiezingen.

Door de thans geldende stemplicht faalt het systeem in zekere zin. In een systeem van stemrecht worden de politieke partijen ertoe aangezet de burger helemaal anders te benaderen. Ik vermoed dat het minimum twee verkiezingen duurt vooraleer een echte omslag optreedt, vooraleer men de burger kan doen inzien dat het uitbrengen van zijn stem belangrijk is, dat voor het stemrecht generaties lang gestreden werd.

We bestraffen jongeren vanaf veertien jaar met allerlei GAS boetes. Laat jongeren ook hun stem horen. Begrens het stemrecht niet tot achttien jaar. Probeer jongeren vanaf een jonge leeftijd actief te betrekken bij de maatschappij.

De heer Peter Van Rompuy (CD&V) – Waarom is 44% van de Grieken niet gaan stemmen? De reden is eenvoudig. De Grieken hebben enkele maanden geleden massaal – als ik me niet vergis met zelfs meer dan 90% – gestemd voor een ander economisch programma, maar twee weken later hebben ze moeten vaststellen dat alles bij het oude bleef. Als men ze amper drie maanden later vraagt opnieuw te gaan stemmen, zijn velen van oordeel dat verkiezingen toch geen zin hebben. Naar mijn oordeel is dat de kern van het wantrouwen in een deel van de nationale politiek.

Men zou kunnen stellen dat deze problemen moeten worden aangepakt op Europees niveau, maar ook daar is, met de langdurige kredietcrisis en de eurocrisis, het wantrouwen jammer genoeg nog nooit zo groot geweest.

Men kan het vertrouwen alleen maar herstellen door het behalen van resultaten. Alleen wanneer men in staat is de eurocrisis te overwinnen, kan het vertrouwen opnieuw toenemen. Als men de economie in Griekenland weer op koers krijgt, kan het vertrouwen daar ook weerkeren en kan de deelname van de Grieken aan het Europese proces opnieuw groeien.

De media vormen inderdaad een vierde macht. Zij bewijzen dat de macht niet alleen wordt uitgeoefend door de politiek. Het probleem van de media is vergelijkbaar met dat van de politiek. Ze reageren ook op korte termijn en staan onder druk van beursresultaten, zoals de politici onder druk staan van opiniepeilingen. Daarom moeten we, politici en media, een politiek op lange termijn nastreven. Pas dan kunnen we het vertrouwen in de politiek opnieuw herstellen.

Een spreker uit het publiek – Ik ben professor Linssen.

Ik vraag me af, behalve intellectuele spelerei, welke concrete impact dit colloquium zal hebben op de toekomst.

Mevrouw Annick Capelle – Deze vraag kan gesteld worden aan de organisatoren ...

Dezelfde spreker – Ik zal een korte toelichting geven: het woord *democratie* irriteert me. Zolang de mens in een conceptueel labyrint leeft, zal de democratie aanleiding geven tot verdeling en conflict, en zeker niet tot een duurzame vrede.

Het nationalisme is conceptueel, dus kunstmatig en bijgevolg niet houdbaar. Het leidt ook niet tot duurzame vrede.

Aangezien noch het nationalisme, noch de democratie tot een duurzame vrede leiden, moet er misschien elders worden gezocht.

Wat het professionalisme in de politiek betreft als middel om ingewikkelde problemen op te lossen, zijn de vragen waarmee we vandaag worden geconfronteerd, zo ingewikkeld dat academici, politici, deskundigen en burgers ze niet meer de baas kunnen. Waarom? Omdat het gaat om geïntegreerde interdisciplinaire problemen, waarop hun opleiding hen niet heeft voorbereid. Het huidige onderwijssysteem is niet krachtig genoeg om de complexe problemen en uitdagingen waarmee we vandaag worden geconfronteerd, te kunnen aanpakken. We moeten het onderwijs van de toekomst voorbereiden.

Mevrouw Annick Capelle – Deze opmerking werd ook door de heer Miller geformuleerd. De politiek wordt met een steeds grotere complexiteit geconfronteerd. De vraag is of de participatieve democratie echt een oplossing kan bieden.

De heer Richard Miller (MR) – Ik wil eerst even terugkomen op wat collega Van Rompuy zopas over de media heeft gezegd. Tijdens mijn eerste tussenkomst maakte ik een toespeling op de kranten, de pers, de media, op basis van het boek van de heer Van Reybrouck, die de verantwoordelijkheid bij de representatieve democratie legt. Via zijn argumentatie toont hij aan dat de ontwikkeling van de pers ook heeft bijgedragen tot de crisis van de participatieve democratie.

Na deze verduidelijkingen zal ik antwoorden op de vraag van de laatste spreker betreffende de impact van dit colloquium.

Ik denk dat we eerst en vooral de voorzitter en het Bureau van de Senaat moeten danken voor de organisatie van dit debat, dat een onmiskenbaar politiek feit is. Er was wel degelijk een debat over de beperkingen van de representatieve democratie, over de participatieve democratie, enzovoorts.

Ik heb de jongste tijd allerlei verklaringen gelezen en ik ben echt blij dat de eerste minister, Charles Michel, zich voor duizend studenten van de UCL voorstander heeft getoond van een reflectie, een verdieping van het gegeven van de participatieve democratie, met inbegrip van de deliberatieve democratie.

Volgens mij kan een colloquium zoals dat van vandaag navolging krijgen in de Kamer.

De heer Van Rompuy is van mening dat de pers, zoals wij trouwens, onderworpen is aan de eisen van de tijd, de druk. Dat is inderdaad juist, maar een politicus heeft de plicht beslissingen te nemen.

Politici zijn verplicht knopen door te hakken, een beslissing te nemen in de hoop dat het de best mogelijke is, ook al gaat het om levensbelangrijke aangelegenheden zoals biotechnologie of de toekomst van de mens. Dat is de reden waarom ik fundamenteel vertrouwen blijf hebben in het systeem van de representatieve democratie, op voorwaarde dat er via mechanismen die moeten worden bepaald, meer directe democratie is.

Mevrouw Annick Capelle – De heer Delpérée, we hebben de cdH nog niet gehoord. De PS, de sp.a en de MR hebben zich al uitgesproken over het voorstel van een loting. Wat is uw standpunt en dat van uw partij in dat verband?

Ik leg u ook een van de vragen voor die ingezonden werden door studenten of onderzoekers: wanneer we een systeem van loting op poten zetten, zullen we dan geen assemblee krijgen met veel mensen die niet voldoende onderlegd of zelfs totaal ongeschikt zijn? Wat is uw mening hierover?

De heer Francis Delpérée (cdH) – Ik ben hier niet om het standpunt van de cdH te verkondigen, want ik denk dat we dieper moeten nadenken

over een thema dat zo fundamenteel is voor onze Europese democratieën. Ik heb vorige week in *La Libre Belgique* een column geschreven met als titel *Roulez, tambours*. Ik bedoel de trommel van de loterij, waarmee misschien de senatoren zullen worden aangewezen. Dit artikel verscheen drie dagen na de uitlatingen van mevrouw Onkelinx in *Le Soir*. Een jaar geleden schreef ik een boek met als titel *Aux urnes, citoyens!*, waarin mijn bezorgdheden duidelijk worden geformuleerd.

Persoonlijk stel ik de representatieve democratie niet tegenover een participatieve democratie. Dit binaire model heeft geen zin! Representatieve democratie heeft geen zin, tenzij ze participatief is en zoveel mogelijk mensen worden betrokken bij de grote vraagstukken van onze tijd. Het is dus in het kader van een democratie die gebaseerd is op het verkiezingsmechanisme dat ik een aantal participatieve mechanismen zie verschijnen.

Ik ben *La Palice* niet, maar participeren is deelnemen en zelfs volledig deelnemen, met voor alle andere burgers een gelijk deel. In die zin verdedig ik het algemeen kiesrecht met hand en tand. Dit systeem behandelt alle burgers gelijk en niet alleen enkele personen die toevallig worden uitgeloot. In een democratische samenleving, moeten alle burgers gelijk worden behandeld, niet meer, niet minder. Elkeen heeft een deel, slechts één deel.

We bevinden ons in het halfroond van de Senaat en sommigen hebben onlangs voorgesteld burgers – ik zeg wel burgers, niet de burgers – bij het werk van de senatoren te betrekken en via loting de mannen en de vrouwen aan te wijzen die dan de rode zetels van dit halfroond zouden bezetten. Is het naïef of respectloos, of beide, mevrouw de voorzitter, zich af te vragen of de macht zich hier in de Senaat bevindt?

Ik zal het anders formuleren, even naïef en impertinent: ligt de macht in een andere kamer? Als het antwoord negatief is, besluit ik met een derde vraag: waarom lotto spelen als er niets te winnen valt?

De heer Jean-Jacques De Gucht (Open Vld) – Met dit colloquium willen wij als politici dieper ingaan op de vraag hoe we het democratische deficit dat de burger in onze maatschappij ervaart, kunnen aanpakken. We zijn niet de eersten om dat te doen. In het Burgerkabinet van Sven Gatz worden ideeën gedeeld en bediscussieerd en daaruit kan wetgevend werk voortvloeien.

We moeten alles in stappen zien. Laten we de mogelijkheden die de informatiemaatschappij ons vandaag biedt, ten volle benutten. Ik ben geen voorstander van een loting. We moeten nagaan welke systemen goed zijn. Referenda en burgerkabinetten zijn goede systemen, wanneer er rekening wordt gehouden met mijn opmerking van daarnet over de experts.

Daarnaast kunnen we ook in de huidige representatieve democratie enkele aanpassingen doen. Ik denk daarbij aan het systeem van de opvolgers en de lijststem. Mensen vragen zich af hoe het kan dat iemand met veel voorkeurstemmen niet in het parlement geraakt en iemand anders met minder stemmen door het systeem van de opvolgers wel een zitje krijgt. Dergelijke zaken moeten we uitleggen, verantwoorden.

Daarnaast moeten wij, nationale politici, ophouden alles wat er fout loopt op het Belgische, Vlaamse of zelfs lokale niveau en waarmee we geen weg weten, aan Europa te wijten. Wij moeten, ook als we zelf niet in het Europees Parlement zitten, Europa durven te verdedigen.

België heeft een ongelooflijk moeilijk kiessysteem, dat eigenlijk gebaseerd is op de indeling in provincies. De leden van de Kamer en de andere parlementen worden verkozen op provinciale lijsten en hebben daardoor geen vat op andere provincies. Veel democratischer zou zijn bij de verkiezingen voor het federale parlement en voor de gewest- en gemeenschapsparlementen respectievelijk het hele land, de hele regio of de hele gemeenschap als kieskring te nemen.

De heer Gilles Vanden Burre (Ecolo-Groen) – Aan de ene kant heeft geen enkele spreker, geen enkele politieke verantwoordelijke de democratie op zich of het algemeen stemrecht ter discussie gesteld. Aan de andere kant mag men niet blind zijn voor de vaststellingen die werden gedaan, voor de evolutie van de huidige samenleving en de daarmee gepaard gaande bespiegelingen. Ecolo en Groen zijn voorstander van een democratische evolutie.

Sommigen vragen zich af wat de gevolgen en de concrete oplossingen van dit colloquium zouden zijn. Ecolo-Groen richt zich op drie specifieke punten.

Het eerste betreft het burgerinitiatief en de wetsvoorstellen. Mits een bepaald aantal handtekeningen kunnen de burgers op die manier een wetsvoorstel indienen bij de Kamer of op gewestelijk niveau.

Een tweede punt betreft de participatieve begroting. Die bestaat al op lokaal en gemeentelijk niveau, maar we zouden onderzoeken of het mogelijk is om dit eveneens op gewestelijk niveau te ontwikkelen. We baseren ons hiervoor op de ervaringen in het buitenland, in het bijzonder in Parijs.

Tot slot, het derde punt, de loting. De komende weken zullen we voorstellen doen om in de Kamer een commissie op te richten die zal moeten nadenken over ons democratische systeem en over de toekomst van ons kiessysteem. We zullen voorstellen dat deze commissie voor de helft wordt samengesteld uit politieke vertegenwoordigers en voor de helft uit burgers die bij loting worden aangeduid. We zullen dit voorstel indienen in de Kamer, want de Senaat is niet de gepaste plaats.

Mevrouw Christine Defraigne (MR) – U kunt voorstellen een gemengde commissie Kamer-Senaat op te richten, want een institutionele hervorming moet ook door de Senaat worden aangenomen.

De heer Gilles Vanden Burre (Ecolo-Groen) – We zijn niet van plan te wachten op institutionele hervormingen. We willen de komende weken een concreet voorstel formuleren. We zullen dus een resolutie in die zin indienen in de Kamer en ik hoop dat mijn collega's van de andere politieke fracties zich hierin zullen kunnen vinden.

Mevrouw Christine Defraigne (MR) – Ik nodig u uit om de senatoren uit de deelstaten erbij te betrekken. Op die manier zal u een bredere, transversale visie hebben. Dat is een kleine opmerking terloops.

De heer Bert Anciaux (sp.a) – Het woord *deskundigheid* wordt soms gebruikt om aan te geven dat de bevolking niet voldoende geschoold is in bepaalde zaken. Dat argument is altijd al aangehaald, vanaf de tijden dat mensen niet konden lezen noch schrijven. Het argument was destijds méér op zijn plaats dan nu. De mondigheid en de deskundigheid van de bevolking is immens toegenomen en we moeten daarvan ook gebruikmaken.

In onze huidige democratie wordt te vaak gehamerd op efficiëntie. Ik hoor veel regeringen zeggen dat de bevolking nu reeds te veel inspraak heeft, dat er bijvoorbeeld te veel mogelijkheden zijn om grote projecten te vertragen. Er moeten weliswaar goede afspraken worden gemaakt, maar er mag niet worden geraakt aan de reeds bestaande methoden van inspraak. Integendeel, die moeten zelfs worden uitgebreid.

Ik heb vastgesteld dat de deskundigheid van heel wat werkgroepen en organisaties op het terrein soms minstens even groot is als die van de experts van de overheid.

Ik hoop inderdaad dat dit colloquium een vervolg krijgt. Ik heb hierover een voorstel van resolutie ingediend. Ik nodig de Senaat uit om grondig mee na te denken over democratie.

Een spreker uit het publiek – Vandaag kunnen de burgers en niet alleen de verkozenen het woord nemen.

De onmogelijkheid om buiten de verkiezingen in te grijpen in het politieke systeem is voor de burger het grootste probleem van de huidige representatieve democratie. David Van Reybrouck citeert in zijn boek een filosoof uit de Verlichting: *'Het Engelse volk denkt vrij te zijn, maar het vergist zich ernstig. Het is maar vrij gedurende de verkiezing van de leden van het parlement. Zodra ze verkozen zijn, is het niets meer waard.'*

De staatsschuld groeit. 15% van de Belgen nemen geen deel aan de stemming of brengen een blanco stem uit. In ons grondwettelijke systeem kunnen, buiten bevolkingsraadplegingen op lokaal niveau, de burgers het politieke systeem niet beïnvloeden.

Een spreker uit het publiek – Gaat het hier wel over een colloquium over de democratie? Ik had liever meer vrouwen in het panel gezien en minder zonen van.

Mevrouw Christine Defraigne (MR) – Ik had het ook liever gehad.

Wat de *zonen van* betreft, kan ik zeggen dat we spijtig genoeg – of gelukkig – altijd de zoon of dochter van iemand zijn. Voor de vertegenwoordiging van de vrouwen kan ik u garanderen dat ik zowel voor de sprekers als voor het panel evenveel vrouwen als mannen heb uitgenodigd. De dames hadden spijtig genoeg andere verplichtingen of problemen met het

tijdschema en konden niet ingaan op de uitnodiging. Maar we hebben het wel geprobeerd. Vermits de dames niet konden vervangen worden door andere dames, zijn de heren in het panel inderdaad in de meerderheid.

Een spreker uit het publiek – Denkt u dat met het ontwikkelen van expertise bij de federale openbare diensten de professionalisering van de politiek kan worden vermeden?

De heer Christophe Collignon (PS) – Volgens mij is de politiek in de eerste plaats een mandaat en moet men afstappen van het idee dat het een beroep is. Of men nu advocaat, notaris, arbeider of houthakker is, men is verkozen voor een welbepaald mandaat. Als men vervolgens het geluk heeft te worden herkozen, doet men voort.

Het warme water hoeft niet te worden uitgevonden. We hebben een systeem van representatieve democratie, het minst slechte. Alle democratieën ter wereld werken nagenoeg op dezelfde manier een beetje meer proportioneel of, zoals in Frankrijk, via een meerderheidsstelsel. Er zijn ook concepten van participatieve democratie en het systeem van directe democratie, dat we proberen te introduceren. Dat laatste kwam weinig aan bod.

Mevrouw Annick Capelle – U bent de enige Waalse vertegenwoordiger rond de tafel. In 2012 werd een commissie voor democratische vernieuwing opgericht. U wenst namelijk op gewestelijk niveau een systeem van volksraadpleging te introduceren. Dit zou een primeur zijn voor België. Hoever staat het met dat idee?

De heer Christophe Collignon (PS) – We hebben ons toegespitst op drie bevoegdheidsvelden.

Het eerste hebt u aangehaald, namelijk de introductie in ons representatieve systeem van elementen van rechtstreekse democratie, zoals een volksraadpleging, die op grond van de Staatshervorming op gewestelijk niveau kan worden georganiseerd. De teksten liggen voor in het Waals Parlement en werden al onderzocht. Zodra een bepaald aantal mensen een petitie hebben ondertekend – 50.000 of 100.000 handtekeningen, daarover wordt nog gediscussieerd –, willen we de burgers de gelegenheid geven een vraag te stellen, naar het voorbeeld van Zwitserland, het land van de directe democratie.

Er bestaan ook andere mogelijkheden. In Zwitserland en Oostenrijk kan een burger bijvoorbeeld een belangenverklaring indienen in het parlement. Het parlement moet daarover een debat houden zodra een zeker aantal burgers hebben verklaard dat ze belang hebben bij de bespreking van een bepaald onderwerp. De rechtstreekse democratie voeren en het participatieve systeem evalueren is dus een eerste domein.

Een tweede element zijn de spelregels, het kiessysteem. Het moet worden hervormd om de burger ervan te overtuigen dat men meer rekening zal houden met zijn stem.

Het derde element, dat hier nauwelijks aan bod kwam, is het statuut van de verkozene, de kwestie van de cumul en de belangenconflicten die het vertrouwen van de burgers kunnen aantasten.

Mevrouw Annick Capelle – Mogen we hopen dat uw werkzaamheden, die in 2016 afgerond zullen zijn, tot een concrete oplossing voor het rechtstreekse bevragen van de burgers op gewestelijk niveau zal leiden?

De heer Christophe Collignon (PS) – Het is onze ambitie tijdens de huidige zitting een gewestelijke volksraadpleging te introduceren. Er moeten uiteraard een aantal juridische problemen worden weggewerkt en men moet rekening houden met de opmerkingen van de Raad van State. Het is technisch ook niet zo eenvoudig en het moet juridisch sluitend zijn.

Mevrouw Annick Capelle – Er zijn al heel wat moeilijkheden op gemeentelijk niveau, denkt u er op gewestelijk niveau in te kunnen slagen? Zal de gewestelijke volksraadpleging bindende gevolgen hebben?

De heer Christophe Collignon (PS) – Dat is de discussie. De teksten die nu ingediend zijn, zijn niet bindend. Het gaat om een raadpleging, niet om een referendum, zoals mijn hooggeachte collega en professor zei. Het is nog niet perfect, maar alle democratische partijen in Wallonië wensen hiermee vooruit te gaan.

Een spreker uit het publiek – Volgens een onderzoek dat vorig jaar door een ULB-student werd gevoerd, wenst 72% van de Belgische bevolking een grotere deelname van de burger. Volgens hetzelfde onderzoek, mijnheer Collignon, zijn 55% van de Belgen voorstander van een klassiek referendum.

De heer Gilles Vanden Burre (Ecolo-Groen) – We verheugen ons over de oprichting van deze vernieuwingscommissie. We hadden echter voorgesteld dat ze voor de helft zou samengesteld zijn uit burgers die door loting worden aangewezen, een werkwijze die het instrument van de burgerparticipatie zou kunnen testen.

De heer Christophe Collignon (PS) – Niets verbiedt de oprichting van burgerpanels. Uw voorstel vereiste evenwel een wijziging van het reglement. Zo had u zich kunnen laten vervangen door een burger die wordt geloot ... De voorstellen moeten juridisch sluitend zijn.

Mevrouw Annick Capelle – Als ik u goed begrijp, mijnheer Vanden Burre, is het een kwestie van politieke wil?

De heer Gilles Vanden Burre (Ecolo-Groen) – We zullen er ons alleszins in vastbijten.

Een spreker uit het publiek – Mevrouw de voorzitter, dames en heren, democratie is het woord geven en het woord organiseren. Het is niet het hof van Lodewijk XIV en zijn raadgevers. De raadgevers moeten naar de lagere klasse luisteren en het gemeenschappelijke belang rapporteren. Democratie is volgens Abraham Lincoln: *Bestuur van het volk, voor het volk, door het volk*. Socrates zei *Al wat ik weet, is dat ik niets weet*. Democratie is: in staat zijn te luisteren en de informatie door te geven en het verstand te hebben om de juiste beslissing te nemen. Het is luisteren naar de gewone burgers om te weten wat er in de samenleving leeft en op basis waarvan men de juiste beslissing kan nemen. Het gaat niet om personen, die zijn maar tijdelijk, maar op een gegeven moment moeten beslissingen worden genomen in functie van de toestand van de samenleving.

Dames en heren afgevaardigden, wat u niet weet, u die de beslissingen neemt, is dat de arbeidsrechtbanken worden overspoeld met dossiers van personen die geen werkloosheidsuitkering ontvangen, die zonder inkomen zijn. Ga maar eens spreken met de advocaten die geen familierecht meer willen doen omdat ze geconfronteerd worden met dramatische gevallen. Ga spreken met de deurwaarders die verplicht zijn om op grond van artikel 1412 van het Burgerlijk Wetboek beslag te leggen op het volledige inkomen van bepaalde personen. Al deze mensen zijn niet vertegenwoordigd, ze hebben geen stem. Op welke manier kunnen we hen een stem geven, vooral omdat deze mensen zich isoleren en een plantaardig bestaan leiden? Ga maar eens na welke problemen er zijn in verband met

de huur: de huurprijzen bedragen soms 1.000 euro en kandidaat-huurders moeten bewijzen dat ze een inkomen hebben van 3.000 euro. Dat is de sociale staat waarin we leven! We zijn niet in staat deze mensen een stem te geven.

Mevrouw Annick Capelle – Dat is de reden waarom we deze namiddag vergaderen, om een oplossing te vinden voor dit probleem.

Een spreker uit het publiek – Dit debat is symptomatisch voor de democratische staat. Ik heb moeite moeten doen om enkele woorden te zeggen en ik zou nog andere dingen willen zeggen, maar ik laat plaats aan andere sprekers.

Mevrouw Annick Capelle – Spijtig genoeg is onze tijd beperkt.

Mevrouw Cato Léonardo – Ik ben campagneleidster van de G1000. Ik heb een vraag voor de Vlaamse politici. Hen ken ik beter omdat ik me na de G1000 vier jaar heb beziggehouden met burgerparticipatie en het begeleiden van projecten.

Enkele Vlaamse partijen hebben geëxperimenteerd met burgerparticipatie. CD&V heeft Operatie Innesto. In Zaventem heeft de coalitie CD&V en Open Vld Zaventem aan Zet opgericht. Verder is er de M34, door Gwendolyn Rutten ingesteld, waarbij leden en niet-leden van de partij en goed gekozen experts werden betrokken. Er is het burgerbudget in het district Antwerpen, dat getrokken wordt door Willem-Frederik Schiltz van Open Vld en Zuhail Demir van N VA. Er is de D100 over onderwijs. Sp.a had de eerste schepen van participatie in dit land en de partij is vorig jaar begonnen met het betrekken van burgers bij de uitwerking van haar beleidsopties.

We staan dus niet aan het begin. Welke conclusies trekken de aanwezige politici tot nu toe uit die experimenten?

De heer Jean-Jacques De Gucht (Open Vld) – De eerste stappen worden inderdaad gezet en die zijn mogelijk dankzij de informatiemaatschappij.

Ik ben een grote voorstander van zaken zoals het burgerbudget in het district Antwerpen, waarbij de burgers mogen meebeslissen over de besteding van 10% van het budget. Ik vind dat een fantastisch idee. Zelf heb ik tijdens de vorige legislatuur een gelijkaardig systeem voorgesteld voor

het budget voor de grote culturele instellingen door de burgers mee te laten beslissen over de besteding ervan. Het burgerkabinet van minister Sven Gatz gaat ook in die richting.

Al doende leert men. Die experimenten zijn waardevol. Als ik zie hoe dat lukt in Antwerpen, dan roep ik alle burgermeesters in Vlaanderen op om daar ook werk van te maken in hun gemeente. Het lokale niveau is volgend mij het beste niveau om dat zonder al te veel moeilijkheden te implementeren. De ervaring die men daar opdoet, kan ook nuttig zijn voor andere niveaus.

Er is vandaag al veel burgerparticipatie, bijvoorbeeld bij openbare werken. Die kan nog op basis van de ervaringen verder worden doorgetrokken.

Ik geloof niet dat de oplossing erin bestaat morgen door lottrekking een groep van 150 burgers en politici samen te brengen in deze assemblee of in een andere. Zo werkt het niet. Zoiets moeten we langzaam opbouwen. Laten we lokaal beginnen, zoals in Antwerpen. Door de inwoners daar mee te laten beslissen over een deel van het geld dat ze bijdragen, beseffen ze ook beter waarvoor het dient.

De heer Peter Van Rompuy (CD&V) – Wij hebben de burgerparticipatie binnengebracht in de besluitvorming van onze partij. Daarvoor hebben we via loting een groep van dertig jonge talenten bijeengebracht die in het verleden geen stemmen hebben behaald of zelfs geen partijkaart hebben. Zij hebben een aantal voorstellen geïnitieerd en amendementen ingediend op ons verkiezingsprogramma. Daar zijn zeer belangrijke hervormingen uitgekomen, zoals de hervorming van het kindergeld en van het kadastraal inkomen. Die voorstellen zijn opgenomen in ons verkiezingsprogramma en in het regeerprogramma. Daarover zijn geen ronkende verklaringen afgelegd, er zijn geen grote persconferenties over gegeven, maar dat vind ik de goede manier van werken. We hebben die mensen representativiteit gegeven en dat betekent meer legitimiteit voor onze partij. Deze mensen kunnen vaststellen dat wat ze hebben voorgesteld, ook voor verandering en effectiviteit heeft gezorgd. Dat vind ik de kunst, het smalle pad dat we moeten bewandelen om burgerparticipatie in de representatieve democratie echt te doen werken. Zo hebben wij gewerkt, Operatie Innesto was een succes. Ik denk dat het bij de opstelling van onze volgende verkiezingsprogramma's en bij onze volgende congressen de normale procedure zal zijn.

Mevrouw Annick Capelle – Ik aanvaard nog een laatste vraag, want we hebben de ons toegemeten tijd al met tien minuten overschreden.

Mijnheer, u hebt het woord, als u het kort houdt.

De heer Jürgen Goossens – Peter Van Rompuy zegde dat de politiek effectief moet zijn en legitimiteit moet hebben, willen we het vertrouwen in de politiek herstellen. In de Senaat zijn tien van de zestig senatoren gecoöpteerd om expertise binnen te brengen. Vaak zijn het echter politici die net niet verkozen zijn, maar toch worden opgevist. Tot daar de legitimiteit.

Wat de effectiviteit betreft, zijn de bevoegdheden van de Senaat enorm ingeperkt. Momenteel zijn ze beperkt tot de institutionele hervormingen. Als er ooit een nieuwe staatsvorming komt, moet ze in de Senaat worden goedgekeurd. Iedereen weet echter dat een staatsvorming tussen partijvoorzitters wordt bedisseld in kastelen. Ik vraag mij dus af of die bevoegdheid nog wel zo groot is. Daarom sluit ik af met een kritische en stoute vraag van een burger: willen de aanwezige senatoren de Senaat in zijn huidige samenstelling met zijn huidige functie behouden?

Mevrouw Christine Defraigne (MR) – Ik ben voorstander van een uitbreiding van de rol van de Senaat. Ik vind het jammer dat de Senaat niet langer bevoegd is voor de ratificatie van de internationale verdragen. Het zou goed zijn mocht de Senaat in de toekomst zijn vroegere bevoegdheden terugkrijgen.

De heer Jean-Jacques De Gucht (Open Vld) – Ik denk dat we de perceptie tegen hebben wanneer het gaat over de Senaat. Ik ben ervan overtuigd dat in een land zoals het onze een kamer, of die nu Senaat genoemd wordt of iets anders, een dialoog moet mogelijk maken tussen de verschillende niveaus op politiek vlak, dus tussen de federale en de regionale parlementen, zodat conflicten opgelost worden en de maatschappij er beter van wordt. Dat betekent niet dat ik voorstander ben van een terugkeer naar de vroegere bevoegdheden van de Senaat of naar het vroegere tweekamerstelsel. Er zijn echter vele raakvlakken tussen de bevoegdheden van de federale overheid en die van de gewesten en gemeenschappen.

Ik vind het veel belangrijker dat parlementsleden daarover met elkaar in debat gaan, opdat de zaken niet, zoals u daarnet karikaturaal zegde, in kastelen tussen de hoge partijbonzen worden bedisseld, want dat werkt participatie in de hand. Een democratie komt in het parlement tot stand en een goede afvaardiging van de verschillende parlementen in de Senaat kan ervoor zorgen dat de participatie van de burger centraal staat.

De heer Francis Delperée – Ik zeg gewoon dat het voor mij geen kwestie is van een instelling, die dan bijvoorbeeld de Senaat zou zijn. De organisatie van een participatie, van een participatieve democratie moet gebeuren in beide assemblees, eventueel via een systeem van hoorzittingen. We horen nu toch al rechters, advocaten, consumentenverenigingen, gebruikers enzovoort...

Dat moet gebeuren op alle bestuursniveaus. Het moet ook op het Europese niveau gebeuren. We hebben er niet veel over gepraat, maar het moet misschien gebeuren op het niveau van de regering, die onze rechtstreekse gesprekspartner is.

De heer Richard Miller (MR) – Ik kom terug op de tussenkomst van de spreker uit het publiek. Ernest Renan zei dat een natie een *plébiscite de tous les jours* is. Dat betekent dat de bevolking, de burgers, zich achter die Natie, die Staat, die regering scharen.

We mogen niet doen alsof de volksraadpleging kan worden weggeborgen, miskend of genegeerd. Het risico op een breuk is reëel en dit risico moeten we samen uitsluiten door de best mogelijke instrumenten te vinden, zodat de burgers niet meer het gevoel hebben dat ze tussen twee verkiezingen tot niets dienen. Dat is heel belangrijk.

Ik besluit. Ik zeg niet dat de oplossing zich alleen op het niveau van de Senaat bevindt. De heer Delperée sprak met name van de regering. We kunnen zelfs spreken van een volksamendement, van een voorstel van amendement op de wetteksten die besproken worden, en dat zou ingediend worden door het volk. Er zijn heel wat formules mogelijk.

5. Besluit – Prof. Pierre Verjans, Prof. Min Reuchamps en Prof. Herwig Reynaert

Mevr. Annick Capelle – We gaan nu de heer Verjans vragen de moeilijke taak op zich te nemen om het debat samen te vatten.

Pierre Verjans is politicoloog en hoogleraar aan de Université de Liège en de Université du Graben, in Noord-Kivu, in de Democratische Republiek Congo. Hij is ook voorzitter van de Conseil Wallonie-Bruxelles de la Coopération Internationale en was van 2009 tot 2013 plaatsvervangend lid van de Conseil de Déontologie journalistique.

De heer Pierre Verjans – Ik zal trachten samen te vatten wat mij van belang lijkt in het politieke debat, wat ik begrepen heb, wat ik gehoord heb en wat ik niet heb gehoord. Ik zal hiertoe gebruik maken van twee relatief bekende auteurs uit de politieke wetenschappen.

De eerste schrijver, misschien minder bekend als politicoloog, is de Indiër Amartya Sen, winnaar van de Nobelprijs voor economie en inwoner van de grootste democratie ter wereld. Volgens hem wordt de democratie gekenmerkt door drie fundamentele waarden. De eerste is een intrinsieke waarde: de waardigheid die de democratie aan de inwoners geeft door hen het mogelijk te maken deel te nemen aan de collectieve besluitvorming. De tweede is van instrumentele aard omdat zij bijdraagt tot de verbetering van het algemene welzijn door in te grijpen in de sociale machtsverhoudingen. De derde, misschien de interessantste, is de opbouwende waarde. Ik zal trachten de elementen uit het debat en deze drie waarden met elkaar te verbinden.

Wat de intrinsieke waarde betreft, heeft men onderstreept dat relativeering noodzakelijk is. Hoewel duidelijk aangetoond door bepaalde gegevens, is het toch nuttig eraan te herinneren dat de meeste burgers de democratie als politiek systeem gunstig gezind zijn. Niettemin beoordelen zij de werking van de instellingen, waarover ze in veel gevallen weinig weten, vaak negatief en beschouwen zij het politieke personeel als eerder middelmatig. Toch wordt het democratische systeem op zich niet ter discussie gesteld.

De democratie werd ingevoerd omdat het volk het eiste. De Franse Revolutie is ontsproten uit burgerbewegingen die een reeks van zeer specifieke

aanspraken naar voren brachten. De dramaturg Joël Pommerat is op dit terrein actief; vorige week trad hij op in Bergen.

Zo werden de politieke partijen in de 19de eeuw opgebouwd en begon gedurende de 20ste eeuw de staatsinterventie in de economie in Europa en in de Verenigde Staten, als gevolg van de eisen van het volk, van basisbewegingen, van de civiele maatschappij. Vooral nog niet geïnstitutionaliseerd, zouden deze acties langzamerhand tot instellingen leiden. Basisacties zijn volgens mij een essentieel bestanddeel van alle participatieve gebeurtenissen; zij eisen, vragen en onderhandelen een plaats in de macht, evenals zones waarin onderhandeld kan worden.

Een ander belangrijk onderdeel werd door meerdere sprekers beklemtoond: het gemeentelijke niveau dat inderdaad een reeks laboratoriumtests mogelijk maakt, omdat het zo dichtbij staat. Het feit dat mensen zich bewust zijn van de nabijheid van de besluitvormers, draagt werkelijk bij tot de intrinsieke waarde van de democratie.

Wat de instrumentele waarde aangaat, heeft men de complexiteit van de ons omringende wereld onderstreept. Economische beslissingen die in Shanghai worden genomen, hebben vrijwel onmiddellijk een impact op de oprichting of sluiting van bedrijven bij ons.

Het is onnodig terug te komen op de institutionele complexiteit van ons land.

Een ander aspect, slechts éénmaal opgeworpen tijdens het debat, lijkt mij van belang: de keuze van de experts. Of het nu op economisch, ethisch of participatief vlak gebeurt, de selectie van experts komt neer op het maken van een keuze. Het is bijgevolg van groot belang aan het volk of aan haar vertegenwoordigers experts voor te stellen die elkaar kunnen tegenspreken. Zoals aangetoond door Stanley Milgram, wordt de burger tot zijn eigen rationaliteit teruggebracht zodra twee experts elkaar tegenspreken.

Het verbaasde mij dat een ander element, te weten de te grote macht van politieke partijen, niet ter discussie werd gesteld. Dit lijkt mij van groot belang. Deze woorden werden uitgesproken en niemand heeft gereageerd. Het is nuttig dit te vermelden. Het principe van de scheiding der machten door Montesquieu aangebracht, wordt op zekere wijze gefnuikt als de onderhandelaar vanuit de macht die hij op wetgevend vlak

verworven heeft, onderhandelingen voert op uitvoerend of juridisch terrein. Inzake de scheiding der machten worden bijgevolg een aantal vragen opgeworpen. Dit draagt bij tot de reeds eerder aan de kaak gestelde complexiteit.

Laten we terugkomen op de constructieve waarde van de democratie. Dit geldt misschien als het belangrijkste element. Wij worden gevormd door het debat. De totstandkoming van een gemeenschappelijke opinie door verschillende zienswijzen tegenover elkaar te stellen en samen te brengen tot een synthese is een fundamenteel element van de opbouw van het collectief. Hierin vindt men alles terug wat van belang is voor de conflictbeheersing.

Er werd zelden verwezen naar de conflicten. Het lijkt alsof participatieve vraagstukken niet conflicterend zijn. Het belang van participatieve systemen bestaat er nochtans in duidelijk te maken hoe moeilijk het is een beslissing te nemen wanneer er tegengestelde belangen en zienswijzen mee gemoeid zijn. Dit is een belangrijk element, dat hier onvoldoende werd aangehaald. Politici creëren geen belangenconflicten, zij zijn dragers van belangenconflicten die reeds bestaan. Los van de politieke partijen zijn er ondernemers en syndicalisten die van mening verschillen over pakweg de verdeling van dividenden, zelfs al hebben ze er samen belang bij dat de onderneming veel blijft produceren.

In het kader van deze constructieve waarde moet de vraag worden gesteld wie de participant is. Het is nuttig terug te komen op deze kwestie, reeds opgeworpen door middel van de vraagstelling: Worden de stemlozen en de uitgeslotenen gehoord?

Herwig Reynaert heeft tijdens het wetenschappelijke debat onderstreept dat wij soms te maken hebben met een participatieve elite. Bij de organisatie van wijkvergaderingen valt al gauw op dat een of ander gezicht ons niet onbekend is. Net zoals er een representatieve elite bestaat, is er ook een participatieve elite. Dat schept een reëel probleem.

Bij systemen van loting daarentegen, zoals bijvoorbeeld assisenjury's, kan men vaststellen dat de door het lot aangeduide burgers hun statuut ernstig nemen en bereid zijn zich een mening te vormen en op te bouwen. Ik ben bijgevolg van oordeel dat het mogelijk moet zijn om systemen uit te denken die zowel openstaan voor actieve burgers als voor personen die

zich in het algemeen niet bevoegd achten en die er eerder voor opteren dat experten in hun plaats de beslissingen nemen.

In mijn ogen is de democratie helemaal niet ziek. Zeker bestaat er sinds het ontstaan van het representatieve systeem een democratisch onevenwicht, zoals het door Bernard Manin werd omschreven: men zegt dat men het volk vertegenwoordigt en bijgevolg willen de vertegenwoordigers zijn zoals het volk. Vertegenwoordigen betekent echter ook beslissingen nemen in de plaats van, wat impliceert dat men verschillend is van het volk en dat er inzake de vertegenwoordiging een scheeftrekking bestaat. Men wordt inderdaad op slag iemand die de besluitvorming en de verantwoordelijkheden op zich moet nemen en iemand die niet gemakkelijk de afwezigheid van tussenkomst van de burgers verdraagt. Tussen twee verkiezingen in is de burger zelf enigszins tot machteloosheid veroordeeld.

Dit democratische onevenwicht zorgde ervoor dat het systeem van bij het begin evolueerde en groeide, dit wil zeggen sinds de Franse Revolutie en de Belgische omwenteling. Er moest gewacht worden op de eerste grondwetsherziening in 1893 vooraleer het aantal kiesgerechtigden van 2% naar 20% steeg; later verkregen vrouwen het kiesrecht, later de jongeren en uiteindelijk de vreemdelingen. Dit volstaat echter niet. Men moet voortdurend nieuwe, meer participatieve systemen uitdenken, die zich niet beperken tot het regelen van het democratische onevenwicht, maar er het beste van maken.

Mevrouw Annick Capelle – Mijnheer Reynaert, mijnheer Reuchamps, u hebt dit colloquium ingeleid. U krijgt nu ook het laatste woord. Aan u het om dit colloquium te besluiten!

De heer Min Reuchamps – We hebben dus de zware taak dit colloquium te besluiten, wat we zo snel mogelijk zullen doen, want de democratische discussie gebeurt ook buiten dit halfroond.

We willen enkele bedenkingen met u delen.

Sommigen doen misschien ironisch over het feit dat men over de democratie discussieert op een moment waarop de Senaat minder macht heeft. Laten we de zaak omdraaien en ons erover verheugen dat we in de Senaat met verschillende sprekers hebben kunnen discussiëren.

Een van de interessante elementen is de aard van de legitimiteit. Het is duidelijk dat niet iedereen hierover op dezelfde lijn zit. Sommigen zullen zeggen dat die legitimiteit gekenmerkt wordt door de kwaliteit van de beslissingen; anderen vinden dat de kwaliteit van degenen die ze nemen van belang is; nog anderen leggen de nadruk op de manier waarop de beslissingen worden genomen.

We stellen ook vast dat de kwestie van de democratische legitimiteit zich niet alleen in de openbare sfeer bevindt, maar ook in verschillende organisaties, zoals partijen, ondernemingen, vakbonden, ngo's, scholen en universiteiten. Op dit vlak bestaat er geen enkele consensus, maar dat kan misschien ook een teken zijn van de levenskracht van het democratische debat.

De heer Herwig Reynaert – Het is vanmiddag duidelijk geworden dat representatieve democratie absoluut geen blanco cheque is waarmee politici om het even welke beslissing kunnen nemen. Burgers moeten een rol spelen en moeten die rol ook kunnen spelen. Politici moeten uiteraard rekening houden met wat er onder de mensen leeft. Ze moeten echter ook hun eigen visie blijven behouden en die visie onderbouwen. Ze moeten uitleggen waarvoor ze staan en waarom. Dat staat niet gelijk aan meehuilen met de stem van de straat. Politici moeten hun kiezers durven tegen te spreken en durven uit te komen voor hun ideeën, ook al zijn die niet populair.

Ik wil even terugblikken op enkele specifieke punten. Er werd terecht gezegd dat het partijlidmaatschap terugloopt en dat partijen legitimiteit verliezen. Misschien is dit een oproep aan politieke partijen om wat meer over hun eigen werking na te denken. Misschien kan eraan worden gedacht om leden meer te betrekken bij de werking van de politieke partijen tussen de verkiezingen door. Ik hoor vaak leden van politieke partijen klagen dat ze enkel ingezet worden op het moment van de verkiezingen en de activiteit ophoudt bij het betalen van het lidgeld. Partijleden kunnen ook in de periode tussen verkiezingen een rol spelen.

Onlangs zei een politicus dat politieke partijen onvoldoende een bron van ideeën zijn. Ook op dat punt kan een weg worden gebaad door politieke partijen. Politieke partijen blijven volgens mij een belangrijke rol spelen. Ik ben het wel eens met wat Bert Anciaux zei, namelijk dat de politieke partijen niet als enige een rol te spelen hebben. Hij verwees onder meer naar het middenveld.

Het absenteïsme bij verkiezingen kan niet worden ontkend, maar ook bij participatietrajecten kan men van een vorm van absenteïsme spreken en haken sommigen af.

Er werd gezegd dat er in de context van de representatieve democratie te weinig aandacht is voor diversiteit. Die is er ook niet altijd bij participatietrajecten. Politicologen moeten misschien ook een duidelijker onderscheid maken tussen, enerzijds, een representatieve democratie en, anderzijds, een weerspiegelingsdemocratie.

Deze studiedag had terecht aandacht voor de verhouding tussen de parlementen en de burger, maar die moet er ook zijn voor de verhouding tussen de parlementen en de uitvoerende macht. Kunnen de vertegenwoordigers van het volk in het parlement wel echt de burger vertegenwoordigen? Worden niet te veel beslissingen genomen in het uitvoerende orgaan?

Op de vraag of de representatieve democratie op weg is naar het einde van een model, is mijn antwoord dat ik denk van niet, maar dat we wel een model moeten uitwerken dat met de tijd mee evolueert. Daarom moeten we een systeem uitdokteren van een representatieve democratie waarin direct democratische elementen opgenomen zijn.

Verantwoordelijke uitgever: Hugo Hondequin, secretaris-generaal van de Senaat

Drukkerij van de Kamer van volksvertegenwoordigers

